مافی جودابوونەوەی دەستووریی لە تیۆریی سیاسی و لە مێژوودا*

Andrei Reptile*
و: شوان

١-٣

دوا بەدوای ڕمانی کۆمۆنیزم لە ئەورووپای ڕۆژهەڵاتدا، لە سەرەتای نۆهەتەکاندا چەندین قەوارەی سەربەخۆی سیاسیی بچوکتر، لەسەر بنەمای ئیتنی هاتنە گۆڕێ. ئیدی لەو ساڵانەوە، سەرلەنوێ پسپۆڕو زانایان، سەر بە نەزم و قوتابخانەی جیا-جیا، بە بابەتی جودابوونەوە بەهەند هەڵدەگرن و بایەخی پێ دەدەن. لە کۆڕی ئەکادیمیدا، پیلەکە و گفت و گۆیەکی گەرم و زیندوو لەمەڕ مۆراڵیبوون و ڕەوابوونی جودابوونەوە هاتە ئارا، بەشێوەیەکی سەرەکی لە ناو فەیلەسووفە سیاسییە دیموکراتییە لیبراڵەکاندا و، هەرگیز پیلەکەی وا بەر لە ڕووخانی دیواری بەرلین، نەبووە[١].

هەروابێتەوە لە ناو ئابووریناسە سیاسییە ئازادیخوازەکاندا، لە ناو مێژوونووساندا، لە ناو ئەو فەیلەسووفانەدا کە دەچنەوە سەر قوتابخانەی بیری ئابووریی نەمسایی، بابەتی جودابوونەوە سۆنگەی پیلەکە و بایەخپێدانی تیۆریی زۆرتر بووە[٢]. ئەو کارەی ئەم ئازادیخوازانە، کە تێڕوانینێکی دیرۆکیی گرنگە لە تاوتوێکردنی پرسی جودابوونەوە لە میانەی شەڕی نێوان ویلایەتەکانی ئەمریکادا، وەکو دژە-دیدێکی گرنگ، هەم تیوررییە نا مێژووییە ئەبستراکتەکانی جودابوونەوە تەواو دەکا و هەم لە هەمان کاتدا کۆمەکیان پێ دەکا کە تەوژمی دیموکراتخوازە لیبراڵەکان گەلاڵەیان کردووە و کەوتوونەتە بەر کاریگەریی تەوژمی دیموکراسیی جیهانی کە بە "کۆتایی مێژوو[٣] هێمای بۆ دەکرێ.

پیلەکە و ئاخاوتن لەبارەی جودابوونەوە وەکو چەمکێکی سیاسی، تێگەیشتنێکی جێگیرو قوڵی گەرەکە کە ئایا جودابوونەوە چییە؟ بۆ ها لێبوون دەبێ ئەو پێناسانە بزانین کە قانووناسان دەیانخەنە ڕوو، ئەو پێناسانە کاریگەریی چۆنیەتی ناسین و حاڵیبوون لە سروشتی ڕاستەقینەی دەسەڵاتی

سیاسییان بەسەرەوە دیارە. بۆ نمونە، فەیلەسووفی سیاسیی دیموکراتیی لیبراڵ Allen Buchanan ، بە خواستنەوە لە Lea Brilmayer، بەم شێوەیە پێناسەی جودابوونەوە دەکات کە هەر ئەوە نییە **"کۆمەڵە کەسێ نکوڵی لە خۆبەستنەوە بکەن و چی دی بۆ قانوونەکانی دەوڵەت ملکەچ نەکەن"** بەڵکە هەروا **"بەشێکی ئەو هەرێمەش کۆنترۆڵ بکەن کە دەوڵەتی ئارا بە هی خۆی دەزانێ٤**. بێ لەمەش، Buchanan خۆی پێیوایە جودابوونەوە "نەهێشتنی دەسەلاتی حکوومەتیشە بەسەر هەمان هەرێمدا[٥].

بەپێچەوانەی دیموکراتە لیبراڵە هاوچەرخەکان، فەقیهـ و کارزانە ئازادیخوازەکان، جودابوونەوە وەکو کارێکی رزگاریخوازانەی تاکە کەس لە رایەڵکەو پێوەندییە هژموونییەکانی دەوڵەت تاوتوێ دەکەن. ئەگەر لە وشەکانی Jorg Guido Hulsmann ی ئابووریناسی قوتابخانەی نەمسایی ورد بینەوە و لەگەڵ Buchanan و Brilmayer دا پێکیان بگرین، دەبینین ناتەباییەکی تەواو لە نێوان هەردوولایاندا هەیە.

ئەوەتا Hulsmann دبێژە: "بەگشتی وا لە جودابوونەوە حاڵی بوون کە جوێخوازان یەکلایەنە رایەڵکەی خۆیان لە رێکخراوێکی لە خۆ گەورەتر بپچرێنن. بەم پێیە، جودابوونەوە لە دەوڵەت واتە کەسێك یان کۆمەڵە کەسێك لە دەوڵەت وەکو گشتێکی گەورە کە پێیەوە لکاون، بکشێنەوە[٦] .

Hulsmann دەگاتە ئەم ئەنجامە کە دوا مەبەستی جودابوونەوە بریتییە لە "برینی ئەو رایەڵکە پابەندکارانەیەی لە نێوان جوێخوازان و ئەو حکوومەتەدا هەن کە چیدی بەلای ئەوانەوە پەسند نییە[٧] .

وێرای کە ئەو ئەرگیومێنتانەی پێوەندییان بە مۆراڵیبوونی مافی جودابوونەوە هەیە دەبێ لێرەدا بخرێنە بەر باس، تەنیا بەو ئەندازەیەی کە کاریگەرییان بە سەر دەستووریێتی جودابوونەوەوە هەیە. مەبەستی ئەم گوتارە، لێوەکۆڵینی رووە قانوونییەکانی جودابوونەوەیە، نەمازە ئەو روانەی کە پێوەندییان بە قانوونگەلی دەستووریی دەوڵەتە سەروەرەکانەوە هەیە. بەم پێیە، لەبەر رۆشنایی قانوونی نێودەوڵەتی، لێرە قسە لەسەر جودابوونەوە ناکرێ، چونکە تاوتوێکردنێکی تەواو و راست و دروستی ئەم پرسە وتارێکی سەربەخۆی دەوێ.

ئەم گوتارە بەسەر پێنج تەوەردا دابەش دەبێ:

تەوەری یەکەم: "مافی دەستووریی جودابوونەوە لە تیوریی سیاسیدا":

لە پاساوە تیورییەکانی جودابوونەوەی دەستووری دەدوێ. داخوا مافی جودابوونەوە بەدەستووری دەکرێ؟ ئەگەر کرا، ئایا سروشتی ئەم مافە دەبێ چی بێت؟ ئایا ئەم مافە یەکلایەنە و بێ سنوور و کۆتە؟ ئایا ئەم مافە دەبێ کۆت و بەندی هەندە قورسی بخرێتەسەر تا دیموکراسیگەلی دەستووری بکارن حوکمی قانوون بۆ کۆنترۆڵکردنی پرۆسەی جودابوونەوە لە رێگەی وتووێژی رەزامەندانەوە دەعەمەل بهێنن؟ داخوا تەنانەت مافێك هەیە ناوی مافی دەستووریی جودابوونەوە بێت؟ بۆ ئەوەی کۆمەك بە وەلامدانەوەی ئەم پرسیارە تیوریيانە

بکەین، دەبێ هەم ئەو بەڵگانەی لەگەڵ بەدەستووریکردنی جودابوونەوەدان و هەم ئەو بەڵگانەش کە دژی ئەم بەدەستووریکردنەن بەشێوەیەکی سەرەکی لە پێشاژۆی دەوڵەتێکی مۆدێرنی دیموکراتدا هەڵبسەنگێنین، چونکە ئەمڕۆکە زۆربەی بزووتنەوە جوێخوازەکان لەو وڵاتانەدا بوونیان هەیە کە دیموکراسیی دەستوورین. لەمەش تایبەتتر دەبێ ئەو بەڵگانەی کە دیموکراتە لیبراڵەکان دەیخەنە روو لەگەڵ ئەو بەڵگانەی ئازادیخوازە نەمسایییەکان دەیهێننەوە بەراورد بکرێن، چونکە دیموکراسیی لیبراڵی و ئازادیخوازیی نەمسایی دوو ئایدیۆلۆجیای رك بەرکەی یەکترن لەو ئاخاوتن و گفتوگۆیە هاوچەرخەی لەبارەی مافی جودابوونەوە هاتوونەتە گۆڕێ.

تەوەری دووەم: مافی دەستووریی دیرۆکیی جودابوونەوە

لە بنەچەو بناخەی مێژوویی مافی دەستووریی جودابوونەوە دەکۆڵێتەوە. مەبەست لەم لێوەکۆڵینە خستنەڕووی حسێبێکی مێژوویی جودابوونەوەی دەستوورییە لەبەر رۆشنایی ئەو گفتوگۆیە تیۆرییە هاوچەرخانەی لەمبارەوە کراون. لەم لێوەکۆڵینە دیرۆکییەدا، "مسح"ێکی مافەکانی جودابوونەوە یان ئەو ماددانەی کە پێوەندییان بە جودابوونەوە هەیە لە دەستووری ئێستای وڵاتاندا کراوە و پۆلین کراون. ئەم رووپێوە یارمەتیمان دەدا کە وەڵامی چەندین پرسیاری کلیلئاسای پێ بدەینەوە. بۆ نمونە، سروشتی راستەقینەی مافی دەستووریی جودابوونەوە چییە؟ ئایا ئەم مافە مافێکی راستەقینەی جەوهەرییە یان مافێکی کارڕایی و کردەنی؟ ئایا مافێکی خویایە یان پەنامەکی؟ ئایا قانوونی مافی جودابوونەوە بۆ بەرەوایییکردنی جودابوونەوەیە یان بۆ بەرپێنەدان و تەگەرەتێخستنی جودابوونەوەیە؟ نیاز و مەبەست لە بوونی مافێکی لەم جۆرە لە دەستووردا چییە؟ ئایا مافێکی رەهایە یان بەمەرج و کۆت و سنوردارە؟ بوونی مافی دەستووریی جودابوونەوە یان نەبوونی ئەم مافە چ کارێك دەکاتە سەر ئاکار و رەوتاری دەوڵەتی ناوەندی و ناحەزە جوێخوازەکانی؟

تەوەری سێیەم: مافی دەستووریی مۆدێرنی جودابوونەوە

لەم برگەیەدا باس لە مافە خویا و پەنامەکییەکانی جودابوونەوە دەکرێ لە دەستووری هەر یەك لە: ئەتیوبیا، یەکێتیی ئەوروپا، سانت کیتز ونڤیس، نەمسا، سەنگافورە، سویسرا و کەنەدا.

تەوەریی چوارەم و پێنجەم: ئاریشەکانی مافی دەستووریی جودابونەوەی مۆدێرن و چارەسەری

ئەو گرفت و ئاریشە کارڕایییانەی لە داڕشتنی دەستوورییانەی ئەم مافە سەرهەڵدەدەن و دێنە پێشەوە، شیدەکەنەوە و پاشان لیستێکی پوخت (نە هەمەگیر) سەبارەت بە چارەسەری ئەم ئاریشانە دەخرێتە روو .

-١-

مافی دەستووریی جودابوونەوە لە تیوریی سیاسیدا

بۆ ئەوەی تەواو لە تیورییە ناتەبا و جۆرەوجۆرەکانی جودابوونەوە وەکو مافێکی مۆراڵی و قانوونیی جێگیر لە قانوونی دەستووری، حاڵی ببین، گرنگە لەم پێشاژۆیە سیاسییە بگەین کە ئەم مافەی تێدا هەیە.

پێگەی جودابوونەوە لە نیزامی سیاسیدا:

هۆبز Hobbes لە بەرانبەر ئالتوسیسAlthusius

دۆنالد لیڤینگستۆن Donald Livingston بە وردبینییەوە، بناخەی قسە بۆ گفتوگۆ سەبارەت بەرەواییکردنی بەرە-بەرەی مافی جودابوونەوە لە تیوریی سیاسی و لە مێژوودا دادەمەزرێنێ و دەڵێ: "لە سەدەی حەڤدەوە چیرۆکی ململانە لە نێوان دوو چەمکی ئایدیالی نیزامێکی رەوای سیاسیدا، دەست پێ دەکات[٨] . ئەم ململانەیە لە نێوان دوو نمونەی پێکناکۆك دایە: نمونەی هۆبزی کە سەرجەلەکەی دەچێتەوە سەر فەیلەسوفی ئینگلیزی تۆماس هۆبز و کتێبە سیاسییەکەی Leviathan کە لە ساڵی ١٦٥١دا دەرچووە، نمونەی ئالتۆسیسی کە سەرچاوەکەی دەگەرێتەوە بۆ فەیلەسوفی ئەڵمانی جۆهانز ئالتۆسیس و کتێبی Politica ی وی کە لە ساڵی ١٦٠٣دا بلاوبۆتەوە.

هەروەکو لیڤینگستۆن وەسفی دەکات نمونەی هۆبزی گرێبەستێکە لەنێوان "تاکگەلێکی خۆپەرست" لە چوارچێوەی بارێکی سروشتدا، کە بەهەڤرا رازیبوون خواست و ویستی سەروەرانەی تاکەکەسیی خۆیان لە قەبەڵ لایەنێکی سێیەمی حوکمڕان، بکەن. دەسەلاتی سەروەرانەی حوکمڕان بەسەر ئەو تاکانەدا بە"پارچە پارچەنەکراو، یەکجارەکی و پێش پێ نەگیراو" دادەنرێ[٩] .

لە بەرانبەردا، نمونەی ئالتۆسیسی، نیزامی سیاسی پێ وەکو نیزامێکی سروشت فیدراڵ وایە. واتە تاکە دامەزراوەیەکی دەوڵەت، مۆنۆپۆڵی دەسەلاتی سیاسی بۆ خۆی ناکات. لەبری ئەمە، حکوومەت فرە ئاستەو چەندین یەکەی کۆمەلایەتی لە ئاستی هەرە خوارێی دەسەلاتەوە، مینا خێزان تا ئاستی بالا، دەسەلاتی سەروەرییان لە نێو خۆیاندا بەش بەش کردووە. خێزان و ماڵبات یەکدەگرن و دەبنە ئەندام لە تایەفەو تیران guilds و کۆرو کۆمەلان Colleges. ئەمانەش لەناوەخۆ پێکدێن و شار و ستان و دەڤەران پێکدێنن، ئەمانەی دواییش لەناو رایەڵکەیەکی سەربەخۆی هەمەگیرتردا یەکدەگرن. وەك Thomas Hueglinی کارناس و لێزانی گەورەی ئالتۆسیسی دەڵێ:

"لە هەر ئاستێکی ئەم یەکگرتنە فرە ئاستەی یەکگرتنان، یەکەی گچکەتر ئەندامی پێکهێنەری یەکەی لەخۆ گەورەترن. لە هەر ئاستێکدا، حوکمڕانی بەرفەرمانی رەزامەندی و ئالیکاریی کۆمەلایەتییە. بەم مانایە، زاراوەی "ئیتیحاد consociation" لەوانەیە جەوهەری نیازو مەرامی ئالتۆسیسی بەشێوەیەکی چاکتر لە کۆمەڵە association دەربڕێ، چونکە ئەمەی دوایی لەوانەیە لەگەڵ دەربڕینی پلورالیستی لیبرالانەی مۆدێرنی کۆمەڵەکارییەوە associationalism تێکەڵ و پێکەڵ ببێ کە لەسەر ئەندامەتی تاکە تاکە و ئارەزوومەندانە دامەزراوە. هەر تاکێ بۆی هەیە بە

ئاسانی بچێتە ناو ئەم کۆمەڵە ئارەزوومەندایە یان لێی بکشێتەوە، لێ ئەگەر کەسێ سەر بە کۆمیونیتەیەکی "ئیتیحادی" بێ بە مانا پەیمانکارییەکەی (تەنانەت بەم حاڵەشەوە، مافێکی رەهای بەرەنگاربوونەوە و جیابوونەوە هەیە هەروەکو ئالتوسیس بە پێداگرتنەوە لە ئاماژەیەکی تایبەتدا قامك بۆ شۆرشی ئەڵمانی و جودابوونەوە لە ئیسپانیا رادەکێشێ.

کەواتە بەپێی چەمکی ئالتوسیسی، ئەوا "سیاسەت" کۆ و فرەئاستە، دەوڵەتیش دوا دادوەر نییە کە داخوا قانوون و داپەروەری چنە. دەسەڵاتی سیاسی هەندە نا سانترالیست کراوە کە ئاستەکانی خوارێی دەسەڵات دەکارن دەسەڵاتی سەروەرانەی خۆیان بپارێزن. لە کاتێکدا رازیبوون بە دەسەڵاتی سیاسی بە چەمك و مانای هۆبزی، یەکجارەکی و ژێوانبوونەوەی تێدا نییە، تێڕوانینی ئالتوسیسی بە پێچەوانەیە:

"رازیبوون بەردەوامێتی هەیە و دەکرێ لە هەر کات و ساتێکدا پەشیمان ببنەوە. هەر یەکەیەکی کۆمەڵایەتی میکانیزمگەلی کاری وای هەیە کە بکارێ بە شێوەیەکی قانوونی لەو یەکە کۆمەڵایەتییە گەورەترەی کە دەسەڵاتی لە قەبەڵ کردووە، جیا ببێتەوە"[11].

یەکە کۆمەڵایەتییەکانی دەسەڵات لە نموونەی ئالتوسیدا، بە حەزو ئارەزووی خۆیان دەکارن یەکبگرن و لێکدی جیا ببنەوە، چونکە ئەم یەکانە بەپێی پەیمان و گرێبەستێکەوە، دەچنە ناو ئاستگەلی بالاتری یەکەی کۆمەڵایەتییەوە وەکو کیان و قەوارەش، خەسیەتی سەروەرانەی خۆیان لە یەکێتییە سیاسییەکە لەدەست نادەن. هەرچی نیزامی هۆبزیە ئەوا دەسەڵاتگەلە کۆمەڵایەتییە سەربەخۆیە رکابەرەکانی وەکو خێزان، کلێسا، تایەفە و کۆمەڵە، دەسڕێنەوە یان دەخرێنە پەراوێزەوە، ئەوا پلورالیزمی نیزامی ئالتوسیسی، رێگەچارەی جودابوونەوە دەکا بە رێگەیەکی بەردەست و رەوا.

تیوری دیموکراتیی لیبراڵی لەبارەی مۆراڵێتی و دەستووریێتیی جودابوونەوە

نموونەی هۆبزی

بەگوێرەی ئاراستەی ئێستا بەرەو دامەزرانی ستایلی هۆبزییانەی نیزامی دیموکراتی جیهانی، ئەو دەوڵەتانەی کە بزاڤگەلی جودابیخوازیان تێدایە وەختێکی باس دێتە سەر پرسی ئەوەی کە داخوا مافی جودابوونەوە لەناو دەستووردا جێ بکەنەوە، تا رادەیەکی زۆر کاریگەریی ئایدیۆلۆجیای بالادەستی دیموکراتی لیبراڵیان بەسەرەوە دیارە. لەڕاستیدا هەندێ لەم ولاتانە سەبارەت بە دەستووریکردنی جودابوونەوە پرس و ڕا بە کۆڕو ناوەندی ئەکادیمی دەکەن و دەیانەوێ بزانن فەیلەسووفە سیاسییە دیموکراتیکە لیبراڵەکان لەمبارەوە چ دبێژن. بۆ نمونە، حکوومەتی کەنەدا پرس و راوێژی بە فەیلەسووفی سیاسی راولزی بەنێوبانگ و فەقیهی جودابوونەوە Allen Buchanan کرد سەبارەت بە دادوەریی دادگەی بالای کەنەدا لەمەڕ دەستووریێتیی جودابوونەوەو پێوەندیی بە بەها سیاسییە دیموکراتییە لیبراڵەکانەوە[12].

بەهەرحاڵ، بەر لەوەی راستەوخۆ قسە لە دیدو تێڕوانینی دیموکراتیی لیبراڵی سەبارەت بەدەستووریکردنی جودابوونەوە بکەین، گرنگە لە ئایدیاو ناوەڕۆکی ئەم پاساو و بەڵگانەی خوارەوە حاڵی ببین. چونکە کاری جودابوونەوە لە دەوڵەتێکی ئارا کە هەم پاشەکشەو کشانەوەی گەل و هەم هەرێمێکیش لەو دەوڵەتە دەگرێتەوە، تێگەیشتنێکی قوڵ لە تیوریگەلی دیموکراتیی لیبراڵی لەمەڕ دەوڵەت، دادپەروەری و دیموکراسی توخمێکی یەکلاکەرەوەیە بۆ حاڵیبوون لە وتووێژ و بەڵگە دیموکراتییە لیبراڵەکان، جا چ ئەو بەڵگانە لەگەڵ چەسپاندنی مافی دەستووریی جیابوونەوە دابن یان دژ.

بەگشتی، دیموکراتە لیبراڵەکان پێیانوایە دەوڵەت نەمازە دەوڵەتێکی دەستووریی دیموکراتی، دەستاوێژێکی پێویستە بۆ دامەزراندنی کۆمەڵگەیەك کە فەرمان و ئەرکەکانی لەسەر پرەنسیپگەلێکی دیاریکراوی دادپەروەری رۆنرابن. ئەم دیدە بۆ دەوڵەت، بەرجەستەبوونێکی نوێی نمونەی هۆبزییە: دەوڵەت بەرەنجامی گرێبەستێکی نێوان گەل خۆیانە تا پاشایەتییەکی سەروەر یان دەستەیەکی یاسادانانی دیموکرات حوکمڕانیان بکات و ئەندامێتیی لە وەها دەوڵەتێکدا یەکجارەکی و هەمیشەییەو پەشیمانبوونەوەی تێدا نییە. ئا بەم شێوەیە، شیمانەی جێگیرکردنی مافێکی قانوونیی بۆ جودابوونەوە لە چوارچێوەی دەستووریی دەوڵەتدا، لە باشترین باردا، زۆر ئاریشاوییە. Daniel McCarthy وەسا راڤەی ئەم پرسە دەکا:

"مەنتیقی دیموکراسیی لیبراڵی ئەوەیە کە دەبێ بەریوانێکی باڵا، واتە دەوڵەت بۆ بەتەنگەوەهاتنی کۆمەڵە مافێکی جیهانی لە ئارادابێ. لە سۆنگەی ئەمەوە دەبێ دەوڵەت-یش، دەوڵەتێکی جیهانی بێت. ئەگەر لە جیهاندا، بەریوان مشە بوون، ئەگەر دەوڵەتگەلێکی تر هەبوون (یان غەیرە- دەوڵەت) هەر یەکەیان کارڕایی و بەهای جیا-جیای خۆیان هەبێ، ئەوا دەسەلاتی دەوڵەتی دیموکراتیی لیبراڵی دەکەوێتە ژێر پرسیارەوە. هەر لەبەر ئەم هۆیە، دیموکراسیی لیبراڵی ناتوانێ رێگە بە جودابوونەوە بدات"[١٣].

دیدی هەرە باوی هاوچەرخ سەبارەت بە دادپەروەریی دیموکراتیی لیبراڵی، لە ئایدیای جۆن راولزی John Rawls ی فەیلەسووف سەبارەت بە دادپەروەریی دابەشکری distributive justice ، خۆ دەنوێنێ. بۆچوونی گشتیی راولز برێتیە لە بەشداریکردنی تاکە کەسان لە گرێبەستێکی گریمانەییدا بۆ پێکهێنانی "بنیادی بنەڕەتیی کۆمەڵگە". لە "پێگەیەکی ئەسڵی" بەری لە هەر جۆرە ناسینێکی باکگراوندی ئابووری، کولتووری، کۆمەڵایەتیی تاکە کەس، هەر تاکێ، لەو دیو "پەردەیەکی بێ باکی" دەجوڵێتەوە و رەوتار دەکات، هەر یەکەیان هۆکاری بزوێنەری خۆی هەیە بۆ هەڵبژاردنی پرەنسیپەکانی دادپەروەری کە:

١- هەموو ئەندامانی کۆمەڵگە بە یەکسانی بە کۆمافە بنەڕەتییە کۆمەڵایەتی و سیاسییەکان شاد بن.

٢- نایەکسانییە سروشتکردە کۆمەڵایەتی و ئابوورییەکان کەم بکاتەوە.

ئەمانەش وا دەخوازن:

١- دەرفەتی وەکیەك بۆ گەیشتن بە جێگەو رێگەو پلەو پایە بۆ هەموو تاکێکی کۆمەڵگە دەستەبەر بکرێ.

٢- بەهرەو سوودی جڤاکی و ئابووری بەشێوەیەکی وەسا لەنێوان ئەندامانی کۆمەڵگەدا دابەش بکرێ کە نا یەکسانی سروشتکرد "ئەوپەڕی قازانج و سوود بە نا لێوەشاوەترین ئەندامی کۆمەڵگە بگەیەنێ"، واتە ئەو چەمکەی بە "پرەنسیپی جیاکاری" ناسراوە.[١٤]

بە گوێرەی راولز، دەوڵەتێکی دیموکراتیی دەستووری دەبێ بە ناچاری دەوڵەتێکی "دادپەروەر" بێ، چونکە ئەم دەوڵەتە تاکە جۆرە رێکخراوێکی سیاسییە کە بتوانێ بە شێوەیەکی وەکیەك کۆمافە مەدەنی و سیاسییە بنەڕەتییەکانی مرۆڤ بۆ هەموو هاووڵاتان دابین بکا و بپارێزێ. سەرباری ئەوەش، دیموکراسیی دەستووری، بنیادی دامەزراوەیی پێویستی بۆ دابەشکردنی بەروبومی ئابوریی کۆمەڵگە بەشێوەیەکی وەسا هەیە کە تاکە نا- یەکسانیی رێگەپێدراو ئەوانە بن کە لە ئاکامی رەخساندنی کەمترین رادەی بژێو بۆ نا لێوەشاوەترین ئەندامگەلی کۆمەڵگە دەکەنەوە.

تێگەیشتنی دیموکراتیی لیبراڵانەی چەمکگەلی وەك دادپەروەری و دیموکراسیی دەستووری کلیلێکی تریشمان دەداتە دەست کە لەبەر چ دیموکراتە لیبراڵەکان بەو شێوەیەی تا ئێستا کردوویانە، رەوتار لەگەڵ جودابوونەوەدا دەکەن. Allen Buchanan وەکو پێوەرێك، ئاماژە بۆ نمونەی "دەوڵەتێکی تەواو دادپەروەر" رادەکێشێ کە لەو حەلەدا داخوا جودابوونەوە رەوایە یان نا؟ Buchanan پێوەر و ستانداردی تەواو دادپەروەر بۆ دیموکراسیی دەستووری دەعەمەل دێنێ بۆ سنووردارکردنی سوودی ئەخلاقیی مافی جودابوونەوە. لەم وتارەدا مۆدێلی ئاخاوتن سەبارەت بە دیدی دیموکراتیی لیبراڵی لەمەڕ جودابوونەوە زێتر تەکز دەکاتە سەر Buchanan's Remedial Rights Only Theory، کە وەکو بوچانان پێناسەی کردووە "مافێکی گشتی بە کۆمەڵە هاووڵاتییەك دەدا کە جودا ببنەوە تەنیا و تەنیا ئەگەر بەدەست رادەیەکی دیاریکراوی نادادپەروەری بناڵێنن، کە ئەو دەمە جودابوونەوە وەکو دوا پەناگە دەبێتە چارەسەرێکی گونجاو[١٥]. لە ئاکامدا، بە گوێرەی دادپەروەریی دیموکراتیی لیبراڵی، هەر وڵاتێ کە کۆمافە مەدەنی و سیاسییە بنچینەییەکان لەناو دەستووری خۆیدا جێ بکاتەوە، وڵاتێکی دادپەروەرە. ئیدی، چما یەکێ دەیەوێ لە وڵاتێکی لەمجۆرە جودا بێتەوە؟

ئەم هێڵی بیرکردنەوەیە، دەرفەتێکی کەم دێڵێتەوە لەبەردەم هەر مانایەکی ئەخلاقیی بۆ جودابوونەوەی کۆمەڵە هاووڵاتییەك: جا چ دەوڵەت "تا رادەیەك ئەو کۆمافە ئەخلاقییانەی تاکەکەسی پێشێل کردبێ کە بێنەو بەردەیان لەسەر نییە، لە سەرووی هەموویانەوە مافەکانی مرۆڤ" یان دەوڵەت "سیاسەتێکی بێ ئەملاو ئەولای جیاکاری دەرهەق بە کەمینەکان" پێڕەوکردبێت[١٦]. Buchanan پێ

لەسەر خاڵێك دادەگرێ کە تیورییە گشتییەکەی ئەو لەمەڕ جودابوونەوە، هەندەش قەیدو کۆتی لەسەر نییە وەك مرۆ بیری بۆ دەچێ، چونکە دیسان ئەو رێگە بە "مافێکی تایبەت بۆ جودابوونەوە دەدات ئەگەر ١- دەوڵەت مافێك بۆ جودابوونەوە دابین بکات یان ئەگەر ٢- دەستووری دەوڵەت مافێکی بۆ جودابوونەوە تێدا هەبێ[١٧].

سەرباری ئەوەش، ئەم قەیدو کۆتە ئەخلاقییانەی سەر کاری جودابوونەوە، بۆ رێگەگرتن لە بڵاوبوونەوەی جیابوونەوەی بێ کۆتایی تیورییانە، یان "جیابوونەوەی نەپساوەی یەك لە دوای یەك recursive[١٨]، ئەنجامێکی مەنتیقی دژە تیورییەکی جودابوونەوەی بێ کۆت و بێ پاساوە، کە تا ئاستی تاکە کەس شۆڕدەبێتەوە. لەبەر مەبەستەکانی ئەم وتارە، ئێمە زێتر بەتان و پۆی ئەوە دادەچین کە داخوا مافی دەستووریی جودابوونەوە لە چ پێکدێ و، لە بەرچی و، ئەگەر، بۆ نمونە، مافی دەستووریی جودابوونەوە لە گەڵ بەربەست و کۆسپ، یان کۆت و بەندی عەمەلی دا کەوتنە بەرانبەر یەك، ئەوا ئەمە بەناچاری تیوریی گشتیی بوچانان لەمەڕ جودابوونەوە کەم کۆت و بەندتر ناکات.

بەهەرحاڵ، هەروا دەبێ ئاماژە بۆ جۆرێکی تری جودابوونەوەی دیموکراتیی لیبراڵی بکرێ، کە Buchanan ناوی لێناوە Primary Rights Theory of Secession. ئەم تیورییە، تیورییەکی گشتیی زۆر رێگەپێدراوتری جودابوونەوەیە کە بە هۆیەوە "کۆمەڵەیەك مافێکی گشتیی جودابوونەوەی هەبێ تەنانەت ئەگەر هیچ بە دەست نادادپەروەریش نەتلێتەوە، ئیدی مافێکی گشتیی جودابوونەوەی لە دەوڵەتێکی تەواو دادپەروەردا هەیە[١٩]. وێڕای کە تیوری Primary Rights Theory of Secession، زۆر تیورییەکی گشتیی لیبراڵتری جودابوونەوەیە لە تیوری Remedial Rights Only Theory، هەر لێکدانەوەیەك بۆ تیوریی بەرایی ئەوا کۆت و بەند لەسەر ئەو مەودایە دادەنێ کە جودابوونەوە دەتوانێ تا چەند بڕوا و پەل بهاوێ. بۆ نمونە، Harry Beran، پێ لەسەر ئەوە دادەگرێ کە ئەو دەمە رێگا بە جودابوونەوە دەدرێ ئەگەر کۆمەڵە جوێخوازەکە بکارێ دەوڵەتێك دروست بکا مایەی مانەوەو ژیان بێ، ئیدی تەنانەت ئەگەر "جودابوونەوەیەکی سەرکەوتووی سەرەتایی بە لایەنی زۆرەوە زنجیرەیەك جودابوونەوەی لێ بکەوێتەوە کە قەوارەگەلی سیاسی ئەوتۆ بێنە گۆڕێ کە نەکارن بمێننەوە و بژین" ئەم زنجیرە جودابوونەوە بەردەوامە یەك لەدوای یەکە "ناتوانێ زێتر لە حکوومەتێکی دوو کەسی بڕبکا[٢٠]. کریستۆفەر ویلیەم Christopher Wellman، تیوریزانێکی تری تیوریی Primary Rights Theory، بەڵگە بۆ نمونەیەکی دووڕەگی جودابوونەوە دێنێتەوەو جودابوونەوە بە بالاّی گروپە کەسێکەوە دەبڕێ کە توانای پێکهێنانی دەوڵەتیان هەبێت. بەهەرحاڵ، بەپێچەوانەی بیران-ەوە، ویلیەم دژی ئەگەری recursive secession-ە، چونکە هاتنەگۆڕێی هەزاران قەوارەی سەروەر وا دەکات کاری دەوڵەت بۆ

بەدیهێنانی دادپەروەری زۆر بە زەحمەت بکەوێ و ببێتە ئاژاوەو بێ سەرو بەری[٢١].

ئیدی بەلای Buchanan-ەوە وا دەکەوێتەوە کە ئەگەر مەبەستی دەوڵەتێك پاراستنی مافەکانی مرۆڤ و بەشدارییپێکردنی سیاسیی دیموکراتی بێ، ئەوا ئەم دەوڵەتە مافی ئەوەی دەبێ دەسەلاتی خۆی بەسەر هەرێمێکی دیاریکراوی خویادا پێڕەو بکات. ئەگەر، بەهەرحاڵ، دەوڵەتێکی دیموکراتیی لیبراڵ سیاسەتگەلێکی نا دادپەروەر و نادیموکراتانەی بەسەر هەر کەمینەیەك لە هاولاتیانی ناو ولاتەکەی دا سەپاند، ئەوا ئەم دەوڵەتە مافی رەوای نامێنێ بۆ کۆنترۆڵکردنی ئەو بەشەی ولاتەکە کە کەمینەکەی لەسەر بگەین دەژیت. ئا ئاوا، ئەم کەمینەیە مافی جودابوونەوەی هەیە. بەپێی Buchanan:

"کۆمافی تاکەکان، هاوسەنگڕاگرتنی هیواو ئاواتی تاکەکان، لە دیماهیدا ساغ و سەلامەتیان، لەسەر جێبەجێکردنی کارای نیزامێکی قانوونی بەندن. جێبەجێکردنی کاراش، پێویستی بە ولایەتێکی کارا هەیە، ئەمەش بە دەوری خۆیەوە پێویستی بە هەرێمێکی سنوور دیارو دانپیانراو هەیە وەکو "دۆمێن"ی دەسەلاتێکی سیاسیی دیاریکراو. تەنانەت ئەگەر دەسەلاتی سیاسی، ئەگەر بە وردی قسان بکەین، تەنیا بەسەر کەسەکاندا، نەك خاکدا، پێڕەو بکرێ، ئەوا جێبەجێکردنی کارای دەسەلاتی سیاسی بەسەر کەساندا، ئەوا دیماهییەکەی بەندە بە دامەزراندن و پاراستنی ولایەت بە مانا هەرێمییەکەیەوە. . ئەم فاکتە لەسەر ئەم هەقیقەتە خویا و قوڵەی مرۆگەل دادەمەزرێ: مرۆگەل، لەش و لاریان هەیە، لەشیش جێگە و فەزایەك دەگرێ، ئەو کەرەستانەی مرۆ لەسەریان دەژی، بەهەمان شێوە. لەمەش پتر، ئەگەر نیزامێکی قانوونی کارای شیاو هەبێ، ئەوا هەم ئەو سنوورانەی کە ولایەت Jurisdiction دیاری دەکەن و هەم ئەو دەسەلاتە سیاسییە دیاریکراوەی کە پێڕەوی ئەم ویلایەتە دەکا دەبێ بە تێپەڕبوونی کات بەردەوام بێت[٢٢].

لەبەر ئەوەی کە ولایەتی دەوڵەتێکی دیموکراتیی دەستووری بەندە بە ئاسایشی هەرێمییەوە، ئەوا Buchanan لەبەر رۆشنایی قانوونی نێودەوڵەتیی مۆدێرن، وەکو بەهایەکی سیاسیی بنەڕەتی، مامەڵە لەتەك پاراستنی یەکێتی هەرێمیی دەوڵەتدا دەکات. بەم شێوەیە، Buchanan گریمانیەکی بەهێزو پتەو دادەتاشێ دژی جودابوونەوەی بەشێك لە گەل و خاکی دەوڵەتێك، مەگەر ئەم دەوڵەتە پێشێلکاری زل و زەق دەرهەق بە مافەکانی مرۆڤ بکات، یان زوڵم و چەوسانەوە پێڕەو بکات.

پاشان بەلای Buchanan-ەوە، سوودی سەرەکیی پاراستنی یەکێتیی هەرێمایەتیی دیموکراسیگەلی دەستووری تەواو دادپەروەر بریتیە لە "پێڕەوکردنێکی کارای دەسەلاتی سیاسی بەسەر ئەوانەی لە چوارچێوەی ولاتەکەیدان" چونکە "هەموو هاولاتیان بەرژەوەندییەکی رەوای مۆراڵییان لە کاملبوونی بەشداریی سیاسیدا هەیە[٢٣]. چونکە Buchanan یەکێتیی هەرێمیی، بە هۆکارێکی زیندوو بۆ جێبەجێکردنی دیموکراسیی دەستووری لە قەڵەم دەدات، ئیدی دابڕینی هەرێمێك لە لایەن جوێخوازانەوە دەبێتە دووەم توخمێکی کە دەبێ پێش

جودابوونەوە بە تەواوی بێتە جێبەجێکردن، ئەمە سەرباری مافی تاکە کەسان بە رازیبوون بەو ولایەتە سیاسییەی خۆیان هەڵیان بژاردووە[٢٤].

بۆ بەراورد، سکۆت بۆیکین Scott Boykin، پێی وایە تەنیا کەسەکان توانای دیاریکردنی شەرعیبوونی ولایەتی دەوڵەتیان بەسەر هەرێمێکەوە هەیە، کاتێ گروپە کەسێك ولایەتی ئەم دەوڵەتە لە رێگەی کاری جیابوونەوە، رەت بکەنەوە ، ئیدی هەر داوایەکی دەوڵەتی تایبن بۆ پیڕەوکردنی ولایەتی خۆی بەسەر ئەم هەرێمە جیاخوازەدا بێ هودەیە. دانیال فیلیپۆت Daniel Philpot بەڵگەیەکی سەرباری دی دێنێتەوە: هەر دەمێ کۆمەڵەیەك هەست بە زوڵم و زۆری دەوڵەت بکەن، ئەوا مافی جودابوونەوە دێتە گۆڕێ، ئیدی شتێکی بێ مانایە کە داوا لەم کۆمەڵەیە بکرێ داوانامەیەکی سەربار لەمەڕ هەرێمی پێش ئەوەی جودابوونەوەی هەم کەسەکان و هەم هەرێم دەبێ بەتەواوی بێنەجێبەجێکردن.[٢٥]

بە کورتی، دیموکراتە لیبراڵەکان وەکو نمونەیەکی واقیعی- جیهانیی دەوڵەتگەلێکی "تەواو دادپەروەر"، مامەڵە لە تەك دیموکراسیگەلی دەستووریی جیهانیدا دەکەن کە تیایاندا جودابوونەوە پاساو نادرێتەوە یان تەنانەت بە بیرکردنەوەیەکی ناحەز دادەندرێ. ئەگەر ئەم دەوڵەتانەی کە تەواو یان تا رادەیەکی ماقوڵ دادپەروەر بن، ئیدی چ شتێك هەیە راڤەی سەرهەڵدانی بزاڤگەلی جوێخوازمان لە دەوڵەتانەدا بۆ بکات؟ بۆ نمونە، ولاتانی لە بابەتی کەنەدا، ئیسپانیا، ئیتالیا، ئەلمانیا، بەلجیکا، فرەنسا، شانشینی یەکگرتوو UK، تەنانەت مۆدێلە جیهانییەکەی دیموکراسیی دەستووری واتە لە ئەمریکادا، لە هەر هەموویاندا بزاڤگەلی جوێخوازیان هەس[٢٦]. بەدڵنیایەوە، ئێستا زۆربەی ئەم بزاڤگەلە جوێخوازانە لەباری سیاسییەوە کزو نابودن، بەلاّم لەگەڵ ئەمەشدا هەن . ئیدی، ئاریشەیەکی سەرەکی کە رووبەڕووی دیموکراتە لیبراڵەکان ببێتەوە لە پێڤاژۆی کەمکردنەوە لە بەهای رێگەکاری جوداییخوازی ئەوەیە کە هەوڵ بدرێ لەبەرچ لە چوارچێوەی دیموکراسیگەلی دەستووریی تەواو دادپەروەردا، بزاڤگەلی جوێخواز سەرهەڵدەدەن؟

دیموکراتە لیبراڵەکان لە دژی جودابوونەوەی دەستووری

سەرباری حاڵیبوونێکی پتر لە تێڕوانینی دیموکراتیی لیبراڵی سەبارەت بە مۆڵەت و راست و دروستیی جودابوونەوە، ئێستا ئێمە دێینە سەر ئاخاوتن لەسەر ئەرگیومێنتی دیموکراتیی لیبراڵی لەمەڕ دەستووریێتیی جودابوونەوە. ئەوەی شایانی سەرنجە، تیوریزانە سیاسییە دیموکراتییە لیبراڵییەکان سەبارەت بە پرسی بەدەستووریکردنی جودابوونەوە هاوڕا نین. بەهۆی تێگەیشتنی تیوریگەلی دیموکراتیی لیبراڵییەوە سەبارەت بە بەدەستووریکردنی جودابوونەوە، ئێمە دەتوانین باشتر لە سروشت و کاریگەریی هەندێ لەو کۆمافە کەمە دەستووری و کارڕاییانە بگەین کە لە دنیای ئەمڕۆدا جودابوونەوە رێکدەخەن.

ئێمە بە فەقیهێکی بەنێوبانگی قانوونی دەستووری Cass Sunstein دەست پێ دەکەین، کە دژی دابینکردنی هەر جۆرە مافێکی دەستووریی

جودابوونەوەیە. بە پێی Sunstein هەر مافێکی جودابوونەوە، ڕەوتاری ستراتیجیی بن-یەکە subunits سیاسییەکان پتەو دەکا کە وا گریمانە دەکرێ ئەم بن-یەکانە لە خۆوە ئەرکی سەرشان و بەرپرسیارەتیی دیموکراتیی خۆیان بەجێ بگەیەنن هۆی ئەو سوودو قازانجانەی بە دەوڵەتی دەگەیەنێ کە بۆ جێبەجێکردنی دادپەروەریی دابەشکراو پێویستە[٢٧]. بۆ نمونە، ناوچەگەلی دەوڵەمەندو دارای ئابوری وەکو پادانیا Padania لە باکوری ئیتالیا یان ئوستانی Albertaی کەنەدا بەو پەڕی تواناوە خۆ لەوە دەپارێزن کە سەرچاوەی ئابووریی پێویست بخەنە بەردەست دەوڵەتی دیموکراتی بۆ هێنانەدی دادپەروەری لە نێوان هاوولاتیاندا، نەبادا دیموکراسییەکی دروست و ساغلەم دروست ببێ.

بەلای Sunstein-ەوە، مەبەستی حکومەتێکی دەستووری ئەوەیە بەشداربوونی دیموکراتانە لەسەر بنەمای بەیەکەوەسازان، هاریکاری و دان و ستاندنەوە پەرەی پێ بدرێ. نەمازە، Sunstein بڕوای وایە کە بە دەستووریکردنی جودابوونەوە هەڕەشە لە "ستراتیجگەلی سۆژداریی دەستووری" دەکا - ئەم دەستەواژەیە ئاماژە بۆ کۆمەڵێ ماف دەکا کە لە دەستوورێکدا جێگەیان بۆ کرابێتەوە بەو نیازەی گروپگەلی کەمینە لە سیاسەتەکانی زۆرینە دوورەپەرێز بکەن[٢٩].ستراتیجگەلی سۆژداریی دەستووری کە Sunstein ئاماژەی بۆ دەکا، ئەمانە دەگرێتەخۆی:

* ماددەگەلێك لە بابەت مافی بە ئازادی ئاخاوتن و مافی دەنگدان کە بە شێوەیەکی وەسا دارێژرابن کە فەرمانڕەوایی زۆرینە ڕەها نەبێت و زیاد نەڕوا.

* فیدرالیزمێکی دروست کە ڕێگە بە نەشونما و گەشەکردنی ئازادیی تایبەتی بدا.

* بنەماگەلی بنیادی کە ڕێگە بە "دابەشکردنێکی کار"ی سیاسییانەی دروست بدا کە جیابوونەوەی دەسەلاتەکانی گەرەکە لە نێوان هەر سێ لکەکانی حکومەتدا.

* بنەماگەلێکی وەسا کە پرسگەلی هەستیاری مۆراڵی لەبابەتی لەباربردن لە پرۆسەی سیاسی دوور بخەنەوە.

* بنەماگەلێکی وەسا کە خۆ لە "ئاریشەگەلی کاری بەکۆمەڵ یان ئاریشەگەلی زیندانییان" بپارێزێ کە لە کاتێکدا دێنە گۆڕێ و ڕوودەدەن کە یەکەکانی دەوڵەت لە دەوڵەتگەلی فیدرالیدا مینا ولاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا کار بۆ بەرژەوەندی تایبەتی خۆیان بکەن و زیان لە نەتەوە بە گشتی بدەن (Sunstein پێی وایە جێبەجێکردنی فیدرالیی (Full Faith and Credit Clause and Commerce Clause) نموونەی چارەسەرگەلی کاران بۆ ئاریشەکانی کاری بەکۆمەڵ)[٣٠].

لێرەدا ئەسڵی مەبەست (یان فیکرەکە) ئەوەیە کە دەستوور بەشێوەیەکی وەسا دەعەمەل بهێندرێ کە هەم داکۆکی لە سیاسەتگەلی دیموکراتیی زۆرینەیی بکا و هەم کۆت و بەندیش بخاتە سەر زێدەڕۆیی کردن لەو سیاسەتانەدا. بەلای Sunstein —ەوە، جێکردنەوەی مافی دەستووریی جودابوونەوە، تەنیا بە مانای لە پەلوپۆخستن یان لەبنەوەهەڵتەکاندنی پرۆسەی دیموکراسی دێت. Sunstein لەوە نیگەرانە کە "ئەگەر ئەم مافی جودابوونەوەیە لە دەستووردا هەبێ، ئەوا هەر بن-یەکەیەك subunit لەلایەن بن یەکەی ترەوە هەڕەشەی جودابوونەوەی لێ دەکرێ[٣١]. ئاکامی بە دەستووریکردنی ئەم مافە، ناسەقامگیریی سیاسی و

هەراو زەنای لێ دەکەوێتەوە، چونکە دەوڵەتی دیموکراتی بە هۆی پرسگەلی جودابوونەوەی باوەوە لە قوڕ دەچەقێ و چێکردنی سیاسەتی گشتیی ڕۆژ بە ڕۆژ بەبێ هۆ تەگەرەی تێ دەکەوێ.

ئازادیخوازان، جیهانێکیان خۆش گەرەکە کە لە فرە قەوارەی سیاسیی خودان سەروەری شێوەو قەبارەی جوداجودا پێکهاتبێ. لە بارێکی وای کاروباردا ڕێی تێ دەچێ شیرازەی دەسەڵاتی دەوڵەتی ناوەندی لەباریەك بچێ و ژمارەیەك قەوارەی خودان سەروەر لەهەمان ئەو هەرێمەی کە جاران لە لایەن دەوڵەتێکی ناوەندییەوە بەرێوەدەبرا، سەرهەڵبدەن[٣٢]. بەلای دیموکراتە لیبراڵەکانی وەك Sunstein-ەوە، هاتنەکایەی چەندان بزاڤگەلی جوداییخواز لە نێو بن-یەکەکانی دەوڵەتێکی دیموکراتیی گەورەتردا کە لە ئاکامی مافی دەستووریی جیابوونەوەدا هاتبنە کایەوە، کارەساتی سیاسی دەنێنەوە. هاوبەند بە شوێنەوارە ناراستەوخۆیەکان بۆ سەر وتووێژی دیموکراتانەی مافی بە دەستووریکردنی جودابوونەوە، Sunstein پێیوایە ڕێگەی هەرە بەکار بۆ مامەڵەکردن لەتەك پرسگەلی جودابوونەوەدا ئەوەیە کە بەشێوەیەکی سەرەکی پشت بەو میکانیزمگەلە ناوەکییانە ببەسترێ کە دیموکراسیی دەستووری دەیانڕەخسێنێ: "فیدرالیزم، بەرزەفتکردن و هاوسەنگ ڕاگرتن، چەسپاندنی کۆماف و ئازادییە مەدەنییەکان، چاوپێاگێڕانەوەی دادوەری[٣٣].

دیموکراتە لیبراڵەکان و لایەنگریکردنی جودابوونەوەی دەستووری

بەپێچەوانەی هاواڵە دیموکراتە لیبراڵەکەیان Sunstein، هەردوو فەیلەسووفی راولزی، Wayne Norman و Daniel Weinstocks، بەقازانجی بەدەستووریکردنی مافی جیابوونەوە پیلەکە دەکەن و بەڵگان دێننەوە. هەردووکیان لەگەڵ Sunsteinدان کە دەکرێ بە گشتی خۆ لە جیابوونەوە لە دەوڵەتێکی دیموکراتی بپارێزرێ، چونکە پێیان وایە حاڵی حازر زۆربەی دەوڵەتگەلی دیموکراسیی ڕۆژئاوایی "دادپەروەری ماقوڵ"ن.[٣٤] ئەگەر زۆربەی دەوڵەتە دیموکراتەکان کارێکی ماقوڵ بۆ دادپەروەریی دابەشکری راولزی، بکەن، وەکو دیموکراتە لیبراڵەکان ئیدعا دەکەن، ئەمجار هیچ هۆیەك لە گۆڕێ دانابێ کە پاساوی جیابوونەوەی گروپگەلێکی تاکەکەسان لە دەوڵەتێکی دیموکراتیی مۆدێرن بداتەوە.

Norman دان بەوەدا دەنێ کە Sunstein "سەد لە سەد ڕاستە سەبارەت بە شوێنەوارە زیانبەخشەکانی سیاسەتگەلی جیابوونەوەخوازی بۆ سەر میانەرۆیی دیموکراتیو سەقامگیریی سیاسی" و دەنووسێ:

"لێرەدا پرس ئەوە نییە کە داخوا سیاسەتی جوێخوازی بۆ دیموکراسی و دادپەروەری خراپە یان نا، بەڵکە داخوا دەتوانرێ لە ڕێگەی ئەندازەی دەستووریی دەوڵەتێکی فرە نەتەوەوە چ بکرێ بۆ تا پێشەبڕکە گرتنەوە لە ڕابەرانی کەمینە نەبادا بخزێنە ناو سیاسەتێکی جوێخوازانەوە[٣٥].

لێرەدا، Norman هۆیەکی واقیعیمان بۆ دێنێتەوە کە ژبەر چ دیموکراتە لیبراڵەکان دانانی مافێکی جودابوونەوە لە دەستوورێکی دیموکراتیدا دەخەنە پێشی پێشەوە. ئەم دانانە بۆ ئەوە نییە کە مافێکی راستەقینە بۆ ماڵە خۆکردن و دامەزراندنی ولایەتێکی سیاسیی نوێ بۆ کۆمەڵێك هاوولاتی، کە چیتر بە دەسەلاتی حکوومەتەکەی خۆیان رازی نین، دابین بکرێ. بەڵکە بۆ ئەوەیە کە مافی دەستووریی جیابوونەوە وەکو دەستاوێژێکی کارایی بەکار بێت بۆ بەزۆر هێشتنەوەی جوێخوازان لە چوارچێوەی هەمان هەرێمی دەوڵەتە دیموکراتەکەدا.

بەپێی گریمانەی کە بۆ جوێخوازان وا چێترە لەناو دەوڵەتێکی دیموکراتی دادپەروەری ماقوڵی ئارادا بمێننەوە، Norman بۆ پشتراستکردنەوەی چەسپاندنی مافی جودابوونەوە لە دەستووردا چەند بەڵگەیەك دێنێتەوە. یەکەم: Norman پێی باشە کردەی جیابوونەوە بەشێوەیەکی وەسا دابرێژرێ کە وەکو "میکانیزمی راگرتن"ی جودابوونەوەی لێ بێت. میکانیزمگەلێکی راگیری وەسا، هەم جیبەجێکردنی کۆمافی کەمینە لە ناو دەوڵەتێکی دیموکراتی دەگرێتەوە و هەم سەرکوتانەوەی بێ رەحمانەی سەرکردە جوێخوازە ئیتنییەکان لە دەوڵەتگەلێکی دیکتاتۆری و نادیموکراتدا. میکانیزمێکی هەرە بەرچاوی راگیر ئەوەیە کە بۆ جیابوونەوە داوای ئاستێکی باڵای هەرە زۆرینە بکرێ، لەبابەتی ٣/٢ی دەنگەکان لە ریفراندەمێکدا کە بۆ ئەم مەبەستە ساز بکرێ[٣٦]. مەرجی دەنگی "بەڵێ" لە ریفراندەمێکی جودابوونەوە کە بالاتر بێ لە زۆرینەی سادە، بزاڤگەلێکی جوێخواز کە ٥٠٪ی پشتەوانی میللیی بن-یەکەیەکیان هەیە، لەوە دووردەخاتەوە کە زیاتر لەسەر رێچکەی جوێخوازی برۆن. هەروا دەستەبەری ئەوەش دەکا کە تەنیا ئەم جوێبوونەوەیەی کە بەراست پاساوی هەبێ، واتە پێشێلکاری مافەکانی مرۆڤ کرابێ، یان جیاکاری لەدژی گروپێکی کولتووری و ئیتنی کرابێ و زۆرینەی دانیشتوانی ئەم گروپە پشتی جیابوونەوە بگرن، رێگەی هاتنە گۆرێی پێ بدرێ. لێرەدا، نۆرمانNorman "جیابوونەوەی گچکە"ی لە زەین دایە کە بەم شێوەیە پێناسەی دەکات "جودابوونەوەی ئەو گروپانەی کە هۆ و دۆزی دادپەروەرانەیان نییە". بۆ نموونە، گروپێك لە ولاتێکی دیموکراتدا کە خەڵکەکەی تا رادەیەك خۆشگوزەران بن چیتر بەوە رازی نەبن لەباری ئابوورییەوە بچەوسێندرێنەوە (بۆ نمونە باجێکی گرانیان لێ بسەندرێ) و دەنگ بۆ جودابوونەوە و پێکهێنانی حکوومەتی سەربەخۆی خۆیان بدەن. دیموکراتە لیبراڵەکان ئەم جۆرە جودابوونەوەیە بە ناهەق و ڤالا و پووچ لە قەڵەم دەدەن چونکە هاوولاتییە داراو دەوڵەمەندەکان خۆپەرستانە تەنیا بیر لە خۆیان دەکەنەوە و بیر لەو کەسانەی لەگەڵیاندا دەژین ناکەنەوە لە چوارچێوەی دەوڵەتێکی دیموکراتی "دادپەروەری ماقوڵ"دا، کە پشت بەو سوودە ئابوورییانە دەبەستێ کە لە ئاکامی عەدالەتی دابەشکرییەوە لە (هاوولاتیە دەوڵەمەندەکان)ەوە دەستی دەکەوێ[٣٧].

دووەم: Norman پێی وایە بەدەستووریکردنی مافێك بۆ جیابوونەوە خزمەت بەوە دەکات کە

جیابوونەوە بخاتە ناو چوارچێوەی حوکمی قانوونەوە، کە بەهۆیەوە دەرفەتی توندوتیژی و لەباربردنی پرۆسەی دیموکراتی کەم دەبێتەوە. دەنا ئەگەر بنەماگەلێکی دەستووری نەبن کە کردەی جیابوونەوە ڕێکبخەن "سەرکەوتنێکی جوێخوازان لە ریفراندەمێکدا کەمێ زێترە لە بەهێزکردنی دەست و بازووی جوێخوازان لە گەمەی سیاسەتی هێزدا[38] . بەشێوەیەکی تر، ئێمە ناماوێ بەرتری بە جوێخوازان بدەین لەبەرانبەر حکوومەتی ناوەندیدا سەبارەت بە داخوازی ڕەواییبوونی جودابوونەوە لە ڕەوشێکدا کە بنەماگەلی قانوونی بۆ ڕێکخستنی جیابوونەوە لە ئارادانەبن. لەبەر ئەوە، باشتر وایە جیابوونەوە، بنەماگەلێکی دەستووری هەبێ لە جیاتی ئەوەی کە هەرگیز بنەماگەلێکی وای نەبن.

پاساوێکی تری Norman ئەوەیە کە بوونی مەرجی جودابوونەوە "بەڵگەو ئاماژەیەکە بۆ ئەوەی کە کە ئەو دەوڵەتە بە ڕەزامەندی نەك بە زۆرو کوتەك یەکیگرتووە[39]. لێرەدا، Norman بە ناچاری دان بە بناخەی کزو لاوازی ڕەزامەندیی نیشاندان دا دەنێ کە ئێستاکە بوونی دەوڵەتی دیموکراتی لەسەر دادەمەزرێ[40]. ئەو ڕێگە دەدات کە :

"تەنانەت لە جیهانی دیموکراتیدا، بگرە هیچ کەمینەیەکی نەتەوەیی نییە تا هەتا هەتا لەسەر موسادەقەی سەرەتایی و دیموکراتیانە لەسەر ئەندامێتیی خۆی لە دەوڵەتێکی گەورەتردا ببینێتەوە: کەم وا بووە ئەو کەمینانە دەرفەتێکی ڕەسمییان بۆ هەڵکەوتبێ جارێکی دیکە ڕەزامەندیی خۆیان دەرببڕنەوە[41]".

لەبری ئەو دەرەنجامە کە مافی دەستووریی جیابوونەوە وەکو مافێك لە لایەن گروپگەلی کەمینەی نا- ڕەزامەند بەکار بێت بۆ ڕاستکردنەوەی نادادپەروەریی ڕابردووی ئەم نارەزامەندییە، نۆرمان لە جیاتی ئەوە پاساو بۆ مافی قانوونیی جودابوونەوە دێنێتەوە وەکو ئامێرێك بۆ بەهێزکردنی ڕەزامەندیی گروپە جوێخوازەکە بە دەوڵەتی دیموکراتی ئارا. مەنتیقەکە لێرەدا وێدەچێ ئەوە بێت، "ئێمە، حکوومەتی ناوەندیی چاکەخواز، مافی قانوونیی جیابوونەوەمان بە ئێوەی جوێخوازان داوە: ئێستا کە ئێوە ئەم مافەتان هەیە، ئێوە لە وڵاتێکی زۆر دیموکراتی تەوافوقیدا دەژین کە سەرباری کۆمافی پاراستن کە پێشتر هەتان بووە، ئیدی ئێوە کەمتر هۆیەکی شەرعیتان هەیە کە ئەم دەوڵەتە دیموکراتیکە جێ بهێڵن".

لەبەر ڕۆشنایی هەمان ئایدیای لیبراڵ دیموکراتیی ڕاولزی دادپەروەریی دابەشکری و گەرەنتییەکانی کۆمافی کەمینە هەروا Daniel Weinstocks، تەبای Norman، پێی باشە مافێکی عەمەلی و بەمەرج و سنووورداری جیابوونەوە هەبێ کە پێکبێت لە ژمارەیەك بەربەستی کارڕایی کە دەبێ جوێخوازان دەبێ وەدیبهێنن تا بتوانن سەرکەوتوانە جیا ببنەوە[42]. هۆیەکانی Weinstocks بۆ مافی قانوونیانەی جیابوونەوە هەم پراگماتیکی و هەم مۆراڵین. ڕێبازی پراگماتیکی Weinstocks بەهەمان شێوازی مامەڵەکردن لەگەڵ جندەیی یان بەکارهێنانی ماددەی سڕکەردا مامەڵە لەگەڵ جیابوونەوەدا دەکات: ئەمە لەباری مۆراڵییەوە

دەکەوێتە ژێر پرسیار کە خەڵك لە کارێکی ناپێویست بگلێن جا ئەم کارە بە قانوونی بکرێ یان نا، کەواتە باشترە جیابوونەوە بەقانوونی بکرێ، بەهەمان شێوە کە چۆن باشترە جندەیی یا بەکارهێنانی حەشیشە بەقانوونی بکرێ، چونکە حکومەت دەتوانێ ئەم رەوتارە رێکبخات. بەقانوونیکردنی جیابوونەوە "شیکردنەوەیەکی بەسوود/ نرخێکی ساردو ساف[43] بۆ جیابوونەوە لە بەرانبەر مانەوە لەناو دەوڵەتی ئارا پێشکەش بە جوێخوازان دەکات، راستییەکی سەختیان پێ دەدا سەبارەت بە کوسپگەلێکی بەکردەوەی قانوونی ئێکجار زۆر کە دەبێ ئەوان بەرلەوەی سەرکەوتوانە جیاببنەوە روونی بکەنەوە.

Weinstocks، لە بەڵگەهێنانەوەی مۆراڵی خۆیدا سەبارەت بە جیابوونەوەی دەستووری، پشتی بە بۆچوونێکی هەموارکراوی هەڵوێستی ئەسڵی راولزی دەبەستێ: بەشداربووان لە گرێبەستی دەستووریدا دەزانن کە ئەوان نوێنەرایەتی گروپێکی نەتەوەیی دەکەن لە ناو وڵاتێکی فرەنەتەوەدا، لێ ئەوان نازانن کە داخوا گروپێکی کەمینەن یان زۆرینە. بەدەربڕینێکی تر، بەشداربووان "خراونەتە پشت پەردەی نیشتمانیی بێباکی و خەمساردی[44]". نازانن لەکام بەرەدا وەستاون، بەشداربووانی دەستووری دەیانەوێ خۆ لە دوو لایەنی پەرگیری بەدوور بگرن: لەسەرێکەوە، ئەوان نایانەوێ جیابوونەوە سووك و هاسان بێت، چونکە ئەوان لایەنە باشەکانی هاوکاریی دیموکراتیانەیان لەدەست دەچێ (دابەشکردنەوەی سەروەت و سامان لە لایەن دەوڵەتەوە). لە لایەکی دیکەوە، ئەوان نایانەوێ جیابوونەوە زۆر سەخت و دژوار بێت، چونکە ئەگەر لە راستیدا ستەمیان لێکرا یان جیاوازیان پێکرا، ناتوانن بەشێوەیەکی رەوا لەو دەوڵەتە بچنە دەرێ و جێ بهێڵن. کەواتە، مافێکی هاوسەنگ بۆ جیابوونەوەی دەستووری پێویستە، کە بە ناچاری سەپاندنی کۆت و کۆسپ و تەگەرەی کارڕایی دەخوازێ. هەندێ لەو کۆتە کارڕاییانەی کە وینیستۆك لە زەینی دابووە بریتی بوون لە ماوەگەلێکی چاوەڕوانی ئیلزامی لە نێوان ریفراندەم و ماوەگەلێکی چاوەڕوانی ئیلزامی لە نێوان بانگەوازی ریفراندەم و دەنگدانی فیعلی بۆ ئەوەی رێگە لە جیابوونەوەیەکی هەڵەشەکارانە بگیرێ کە لەژێر کاریگەریی رای گشتیدا بووبی[45].

سەیر ئەوەیە دیموکراتخوازە لیبراڵەکان سەبارەت بە دەستووریکردنی مافی جیابوونەوە بوون بە دوو بەشەوە. Sunstein دژی مافی جیابوونەوەی دەستوورییە چونکە ئەو دەترسێ کە بوونی مافێکی قانوونی بۆ جیابوونەوە بۆ لەبنەوەهەڵتەکاندنی پرۆسەی دیموکراتی بەکار بێت. هەرچی نۆرمان و وینستۆك-ن، ئەوان بە وردی بە قازانجی بەقانوونیکردنی تێ هەڵدەچن چونکە خزمەتی لەبنەوەهەڵتەکاندنی خودی پرۆسەی جیابوونەوە دەکات. مەسەلەیەك نییە کە داخوا چۆن دیموکراتە لیبراڵەکان لایەنە چاکەکان، یان زیانبەخشەکانی جیابوونەوەی دەستووری هەڵدەبژێرن، هەردوو هێڵی گفتوگۆیەکە لەهەمان بیرۆکەوە ئاو دەخۆنەوە: ئەو ژی پاراستنی یەکێتیی هەرێمایەتیی دیموکراسیی دەستووریی جیهانە.

تیوریی ئازادیخوازیی نەمسایی لەمەڕ مۆراڵێتی و دەستووریێتیی جیابوونەوە

نمونەی ئالتۆسی

بەپێچەوانەی دیموکراتە لیبراڵە هاوچەرخەکان، بیرمەندە ئازادیخوازە مۆدێرنەکان، نەمازە ئەوانەیان کە سەر بە فێرگەی ئابووریی نەمسایین، بەلای زۆرەوە، جیابوونەوەیان وەکو مافێکی رەهای تاکەکەسان پێ باشە، نەك وەکو مافی گروپێك کە شەرعیەتی هەمەلایەنە و جیهانیی دیموکراسیی دەستووری، بە کۆسپ و تەگەرەی کردەنی و کۆت و بەندی توند بەری لێ دەگرێ. لەراستیدا، دۆنالد لیڤینگستۆن Donald Livingston جەخت لەسەر ئەوە دەکاتەوە کە "رێگەنەدان بە جیابوونەوە شتێکی خۆبەخۆی هەموو شێوەکانی تیوریی کۆنتراکت جگە لە ئازادیخوازێتی ئەنارشێتی[٤٦]. هۆی ئەمەش ئەوەیە کە ئازادیخوازە نەمساییەکان دان بە بوونی شەرعیی دەسەلاتگەلی کۆمەلایەتیی سەربەخۆ دادەنێن وەك پارسەنگێك لەهەمبەر دەسەلاتی زۆرکارو تاکڕەوانەی دەولەتدا. ئەمەش وا دەکات نیزامی سیاسیی ئازادیخوازیی-نەمسایی زۆرتر لە نیزامی فیدراڵی فرەئاست بچێ کە نمونەی ئالتۆسی لەنێوەخۆیدا هەڵیگرتووە.

وەکو چۆن هەڵسوکەوت لەگەڵ ئەرگیومێنتی دیموکراتیی لیبراڵی لەمەڕ جیابوونەوە کرا، ئاواش حیسابی دیدو تێڕوانینی ئازادیخوازیی-نەمسایی لەبارەی دەولەت، دادپەروەری، دیموکراسی دێتەگۆڕێ بەر لەوەی بەتەواوی بێینە سەر هەڵگێڕو وەرگێڕی ئەو بەڵگانەی ئازادیخوازان بە قازانجی مۆراڵێتی و دەستووریێتیی جیابوونەوە دەیهێننەوە.

ئێمە لە تێڕوانینەکانی Ludwig von Misesەوە دەست پێ دەکەین. Mises تەبای زۆربەی دیموکراتە لیبراڵە هاوچەرخەکان، بوون و شەرعیەتی دەولەتی دیموکراتیی دەستووری قبوڵە. بەهەرحاڵ، Mises پێیوایە دەولەت تەنیا بۆ پاراستنی کۆمافی مڵکایەتیی تایبەت پێویستە وەکو بلۆکێکی هەرە گرنگ بۆ دامەزراندنی کۆمەڵگەیەکی ئازاد کە لەسەر هاریکاریی جڤاکی لە رێگەی بازاڕی ئازادەوە بناخەی دانابێت:

"دەولەت وەك دەزگایەك بۆ ناچارکردن و زۆرلێکردن پێویستە. رووکاری بەجیاهەڵکەوتووەی جموجوڵ و چالاکییەکانی دەولەت ئەوەیە کە خەڵك ناچار بکەن بە حەزو ئارەزووی خۆیان رەوتار نەکەن ...لەگەڵ سروشتێکی لەم جۆرەی مرۆڤدا، دەولەت دامەزراوەیەکی پێویستەو دەستی لێ هەڵناگیرێ. دەولەت، ئەگەر بە راست و دروستی هەڵبسوڕێندرێ، بناخەی کۆمەڵگا و هاریکاری مرۆڤایەتی و شارستانێتییە[٤٧].

باوەڕی Mises ئەوە بووە کە دیموکراسییەك لەسەر رێساو بنەماگەلێکی دەستووری رۆنرا بێت و پابەند بێ، باشترین سیستەمی شیاوی نیزامی سیاسییە، چونکە دەکرێ "حکوومەت بەپێی ویست و خواستی حوکمکراوان بەبێ خەبات و ململانەی توندوتیژ پەسند بکرێ و بێتەدی[٤٨]. Mises، پێیوایە توانای وڵاتیان بۆ گۆڕینی حکوومەتی خۆیان بە ویست و رەزامەندیی، دەبێ ئەوەش بگرێتەوە کە بەشێك لە دانیشتوانی دەولەت مافی ئەوەیان هەبێ لێی جیا ببنەوە:

"ئەگەر کۆمارێکی دیموکراتی دیتی سنوورەکانی ئێستای...چیدیکە لەگەڵ حەزو ئارەزووی سیاسیی گەل تێکناکەنەوە، دەبێ ئەم سنوورانە بە شێوەیەکی ئاشتییانە بگۆڕێن بەپێی ئاکامەکانی راپرسییەکی گشتی کە خواستی خەڵکەکەی دەربڕیبێ. دەبێ هەمیشە بشێ و بکرێ، دەسکاری سنوورەکانی دەوڵەت بکرێ ئەگەر دانیشتوانی ناوچەیەك بەئاشکرا خواستیان لەسەر ئەوە بێ کە خۆیان بە دەوڵەتێکی دیکەوە بلکێنن لە جیاتی ئەو دەوڵەتەی کە ئێستا تیایدا دەژین[٤٩].

لێرە، کارێکی بەجێیە کە ئایدیای Mises لەمەڕ دیموکراسیی دەستووری لەگەڵ ئایدیای دیموکراتە لیبراڵەهاوچەرخەکاندا لەبابەتی Allen Buchanan بەراورد بکرێ. جیاوازی بنەڕەتی نێوان Mises و Allen Buchanan لە پێناسەی هەردووکیان بۆ مافی چارەی خۆنووسین دەردەکەوێ. ئەم دیدانە بۆ مافی چارەی خۆنووسین لێکدی جودان، چونکە دیموکراتە لیبراڵەکان میناى Allen Buchanan ، وەك هۆکارێکی پێویست بۆ پتەوکردنی مافەکانی مرۆڤ و دامەزراندنی دادپەروەریی دابەشکری، مامەڵە لەتەك دیموکراسیی دەستووریدا دەکات. هەرچی Mises –یشە پێیوایە دیموکراسیی دەستووری تایبەتە بە پاراستنی مافەکانی ملکایەتیی تایبەت، بە مافی جیابوونەوەی تاکەکەسان و دروستکردنی دەوڵەتی تایبەت بەخۆیان.

وەکو لەپێشەوە ئاماژەی بۆ کرا، Buchanan وا لە مافی چارەی خۆنووسین دەگات کە تەنیا لەو حاڵەتانەدا مافی جیابوونەوە بگرێتەوە کە مافەکانی مرۆڤ پێشێل بکرێن، یان دەوڵەت زۆر خراپ فەرق و جیاوازی لەگەڵ گروپە کەسێکدا بکات. ئەگەر نا ئەو گروپە دەتوانێ لە ڕێگەی وەدەستهێنانی ئۆتۆنۆمییەکی سیاسیی گەورەتر لە ناو چوارچێوەی دەوڵەتی دیموکراتیدا پراکتیزەی مافی چارەی خۆنووسین بکات. کەواتە بەلای Buchanan-ەوە، لەبەر رۆشنایی قانوونی نێودەوڵەتی، پاراستنی یەکێتیی هەرێمیی دیموکراسیگەلی دەستووری پێبڕکە لە هەر پراکتیزەکردنێکی مافی چارەی خۆنووسین دەگرێتەوە...

کەچی، دیدی Mises بۆ مافی چارەی خۆنووسین هەمیشە "مافی دانیشتوانی هەر هەرێمێك دەگرێتەوە کە بەحەزو ئارەزووی خۆیان بڕیار بدەن داخۆ لە ناو چ دەوڵەتێکدا دەبن[٥٠] . دیدی Mises ئەوەیە کە "ئەو دەمە وڵاتێ ئاشتی بەخۆوە دەبینێ کە دەستوورێکی دیموکراتی هەبێت و گەرەنتیی ئەوە بدات گۆڕینی حکوومەت بەپێی ویست و ئیرادەی وڵاتیان بەبێ بەرەنگاربوونەوەی یەکتر، ئەنجام بدرێ[٥١]. بەم پێیە وێدەچێ Mises بەلایەنی کەمەوە مافی دەستووریی تاکەکەسانی بۆ جیابوونەوە بەشێوەیەکی پەنامەکی پێ پەسند بێت. Mises ، بە پێچەوانەی Buchanan، پاراستنی پانتاییەکی هەرێمایەتیی جێگیر بەهۆکارێکی هەرە گرنگ نازانێ بۆ هێنانەدی دەوڵەتێکی دیموکراتیی دادپەروەر. بەڵکە، ئەوە ئیتیفاق و رەزامەندیی حوکمککراوانە، ویست و خواستی گەل خۆیانە، کە پرسەکان زۆربەیان، چ لەبەر رۆشنایی قانوونی دەستووری و چ قانوونی نێودەوڵەتی، نە لەبەر وەی کە داخوا دەوڵەتێك

نادادپەروەرانە رەوتاری کردووە یان نا هەروەکو Buchanan بڕوای وایە.

بەلەبەرچاوگرتنی بایەخی دیموکراسی دەستووری و مافی چارەی خۆنووسین وەکو گەرەنتی و دەستەبەرێك بۆ ئاشتی نێونەتەوەیی لەنێوان نەتەوە و گەلاندا، Mises مەرجە بنەڕەتەکانی جیابوونەوە بەم شێوەیە پوخت دەکاتەوە:

"هەر کاتێ دانیشتوانی هەرێمێکی تایبەت، تەنانەت ئەگەر تاکە گوندێکیش بێت، ستانێك بە تەواوەتی بێت، یان چەند ستانێکی دراوسێ بن، بەهۆی سازدانی راپرسییەکی گشتیی ئازادانەوە جاری ئەوە بدەن کە ئەوان چی دیکە حەز ناکەن لەناو ئەو دەوڵەتەدا بمێننەوە کە تا ئەو وەختە تیای بوون ، بەڵکە گەرەکیانە دەوڵەتێکی سەربەخۆ پێکبهێنن یان خۆیان بە دەوڵەتێکی دیکەوە بلکێنن، ئەم حەزو ئارەزووە دەبێ ریزی لێ بگیرێ و وەڵام بدرێتەوە[٥٢].

دیدی Mises لەبارەی جیابوونەوە ئەوەیە کە بنەما و رێسای کارڕایی پێویست بۆ گۆڕینی رەوشی ئارا و باری قانوونی هەرێمایەتی لە دەنگی زۆرینەی ریفراندەمێك بەولاوە زێتر نییە، کە ئاکامێکی پابەندکاری هەبێت. ئەم دیدە بە قازانجی جیابوونەوەی دەستووری، دەق دەکەوێتە بەرانبەر دیدی دیموکراتیی لیبراڵی کە مامەڵە لەگەڵ ئەنجامەکانی ریفراندەمی جیابوونەوەدا دەکات وەکو تەنیا ئەنجامێکی راوێژکاری و، بەم پێیە دەنگدان بە قازانجی جیابوونەوە پێشمەرجە بۆ دانوستانی دەستووری کە رەنگە لەکۆتادا، جیابوونەوەیەکی فیعلی لێ بکەوێتەوە[٥٣].

ئابووریناسە ئازادیخوازە نەمساوییەکان،لەبابەتی Hans-Hermann and Murray N. Rothbard، بە پێچەوانەی دیموکراتە لیبراڵە هاوچەرخەکان و تەنانەت خودی Misesیش، لەسەر بنەمای تیورییەکی بنەڕەتیی جودا لەمەڕ ئەسڵ و فەسڵ و بنەچەکەی نیزامی سیاسی، دیدو تێڕوانینی خۆیان بە قازانجی جیابوونەوەیەکی بێ کۆت و بەند دەخەنەڕوو. بەلای زۆربەی دیموکراتە لیبراڵەکان، وەکو تیوریسینە کۆنتراکتکارەکان، بگرە دەوڵەت لە ئاکامی گرێبەستێکی گریمانەیی هاتووەتە گۆڕێ. سەرەتا گرێبەستێك کراوە، پاشان دەسەلاتی سیاسی بەزۆر ، واتە دەوڵەتێکی توندوتۆڵی تاکڕەوانە وەکو گەرەنتییەك بۆ کۆمەڵگەیەکی دادپەروەر بەدوای ئەم گرێبەستەدا هاتووە. بەهەرحاڵ، Rothbard و Hoppe لەسەر خاڵێکی پێچەوانە بە وردی دێنەدوان: بەر لەوەی تاکەکەس لە بارێکی وادا بێ کە بەمەبەستی تەناهی و دادپەروەری، گرێبەست بکا، ئەوا خاوەنی خۆی بووە و مافی ملکایەتی تایبەتی هەبووە. دەوڵەت پێش دامەزراوەکانی ملکایەتی تایبەت و دادپەروەری نایەتە گۆڕێ وەکو مەرجێکی پێویست بۆ کۆمەڵگەیەکی مەدەنی و نیزامی سیاسی، بەڵکە وەکو پرسێکی ئەخلاقیی سیاسی، چونکە تاکەکەسان کۆمافی ملکایەتی لەمەوپێشیان هەبووە کە رێگەی پێ داون بە شێوەیەکی تایبەتی کۆنتراکت لەگەڵ یەکدیدا بکەن وەکو مەرجێکی پێویست بۆ هێنانەئارای نیزامێکی سیاسی. Hoppe زێتر ئەم خاڵە ورد دەکاتەوە:

" مەبەستی ملکایەتیی تایبەت هەر بۆ ئەوە بووە بەشێوەیەکی ماددی دۆمێنێکی بەجیا بۆ ولایەتێکی Jurisdiction تایبەت دابمەزرێنێ.. مادام شت قەدەخە نەکراوە، کەواتە لەپێشەوە گریمانەی ئەوەش کراوە مافی خودانەکانیان پارێزراوە... هەر یەکێ بۆی هەیە موڵك بکرێ، بفرۆشێ، یان کۆنتراکت لەگەڵ هەر کەسێکی دی بکا کە پێوەندیی بە پاراستنی زێدەی ملکایەتی و بەرهەمەکانی تەناهی و خزمەتگوزارییەوە هەبێ. ئیدی خودان هەر ملکێك دیسان بۆی هەیە لە هەر کاتێکدا یەکلایەنە درێژە بە هیچ کام لەو هاوکارییە لەگەڵ کەسانی دی نەدا، یان دامەزراوە هاوتەرییەکانیان بگۆڕێ[٥٤].

هەروا دەبینین Rothbard یش وەکو مەرجێکی پێویست بۆ کۆمەڵگەیەکی دادپەروەر مامەڵە لەگەڵ دەوڵەتێکی دیموکراتیی دەستووری لەسەر هەرێمێکی جێگیردا ناکات. بەڵکە لەجیاتی ئەوەی ئەمە بۆ بوونی دەوڵەت بەپێویست بزانێ، Rothbard سروشتی دەوڵەت و ئەو پرسیارانە شیدەکاتەوە کە داخوا بوونی دەوڵەت پێویستە یان نا. Rothbard دەنووسێ:

"دەوڵەت، رێکخراوێکە کە یەك، یان ئەم هەردوو خەسیەتە (لە واقیعی فیعلیدا، بەزۆری هەردووکی هەیە) تایبەتانەی هەیە:

أ- داهاتی خۆی بە زەبری ناچارکردن (باجسەندن) پەیدا دەکات.

ب- پەیڕەوی هێزی زۆرلێکردن دەکات و دەسەلاتی تەواوی بڕیار چێکردن لە رووبەرێکی دیاریکراوی هەرێمایەتیدا بۆ خۆی مۆنۆپۆل دەکا".[٥٥]

لەکاتێکدا دیموکراتە لیبراڵەکان بەسادەیی پێیانوایە پێویستە دەوڵەت هێزی زۆرلێکردن بۆ خۆی مۆنۆپۆل بکات وەکو تاکە رێگایەك بۆ چارەسەرکردنی ئەو کێشە و ئاژاوانەی لە نێوان تاکەکەساندا لە حاڵەتی سروشتیدا روودەدات، Rothbard پێیوایە مۆنۆپۆلکردنی دادپەروەری لەلایەن دەوڵەتەوە لە راستیدا سەرچاوەی پێشێلکردنی ئازادییەکانی تاکە، مادام ئەو دەستاوێژانەی کە دەوڵەت بەکاریان دێنێ، بەردەوام دەسەلات و هێزی خۆی پێ فرەوان دەکات، ئیدی بوونی هەر Check و بەلانس راگرتنێکی ی دەستووریی دەسەلات، بێمفا و نەزۆکە.

Hoppe، هزرو تێڕوانینی قوڵی Rothbard لەمەڕ سروشتی دەوڵەت وەردەگرێ و دووبارە چەمکی دیموکراتیی لیبراڵی لەمەڕ دەوڵەت بنیاددەنێتەوە. Hoppe ئەمە بە شکاندنی ئەو تەلیسم و ئەفسانە دادەنێ کە ناوی لێناوە "ئەفسانەی تەناهی بەکۆمەڵ" یان "ئەفسانەی هۆبزی"[٥٦].Hoppe بە لەقاڵبدانەوەی نمونە هەرە ناسراو و باوەکەی هۆبزی دەست پێدەکات:

" لەباری سروشتدا، مرۆ بە شێوەیەکی نەگۆڕ دەستیان لە هەوکی یەکترە... هەر بابایە بۆ خۆی، ئامێرو کەرەستەی خۆی هەس، بۆ دیفاعکردن لە خۆی "ئیجگار کەم" خەرج دەکا، بەردەوام لە شەڕێکی بێ ئامان دایە. بەبۆچوونی هۆبزو شوێنکەوتوانی، دامەزراندنی دەوڵەت S، چارەسەری ئەم بارە نالێبوردەیە دەکا، لەپێناو هێنانەدی هاریکارییەکی ئاشتیانەدا، دوو کەس A وB پێویستیان بە کەسێکی

بێ لایەن، S، هەیەوەکو دوا دادوەرو ئاشتی چێکەر. بەهەرحاڵ، لایەنی سێیەم، S، هەم مینای هیچ تاکە کەسێکی تر نییە و هەم کاڵایەك -تەناهی - پێشکەش دەکا، ، بەهیچ کاڵایەکی "تایبەت"ی تر ناچێ. بەڵکە S سەروەرە و بەم شێوەیە دوو دەسەلاتی تاقانەی هەس. لەلایەکەوە، S دەتوانێ سوور بێت کە سوژێتەکانی: A و B بۆ خۆپاراستن پەنا نابەنە بەر هیچ کەسێکی تر جگە لە S. ئەویش بەزۆر پاراستنی هەرێمایەتی بۆ خۆی مۆنۆپۆل کردووە. لەلایەکی دیکەوە، S دەتوانێ یەکلایەنە ئەو برە دیاری بکا کە دەبێ A و B بۆ تەناهی خۆیان خەرجی بکەن، چونکە S دەسەلاتی ئەوەی هەیە بۆ بەدیهێنانی تەناهی بەشێوەیەکی بەکۆمەڵ، باج بسەپێنێ[٥٧].

لێرەدا، Hoppe ئەو گریمانەیەی هۆبزی دەکوتێتەوە کە لایەنێکی سێیەم (واتە دەوڵەت)، دەبێ وەکو دەسەلاتێکی سەروەر بە کە مۆنۆپۆلیی هەرێمایەتیی پابەندکارانەی بەسەر ئەحکامەکانی دادپەروەریدا هەبێ، دابمەزرێ. بەپێی تیوریزانگەلی سیاسی و ئابوریی، چ پێشان و چ ئێستا، دەوڵەتی ئیحتکاری وەکو دەرکەوتەی کۆنتراکتێ لە نێوان تاکەکاندا ، یان لەنێوان تاکەکان و دەوڵەتی سەروەردا سەرهەڵدەدا[٥٨]. بەهەرحاڵ، Hoppe ناتوانێ هاوکار بێ، لێ ئەم پرسیارە بنەڕەتانەی خوارەوە دەکا:

کێ لە زەینی ساغلەم و دروستی خۆیدا رازی دەبێ لەسەر کۆنتراکتێ کە ڕێگە بە زێرەڤانەکەی خۆی بدا، یەکلایەنە و بەبێ پەشیمانبوونەوە، ئەو برە پارەیەی بۆ دیاری بکا کە دەبێ بۆ پاراستنی خۆی بەوی بکات ؟ راستییەکەی هیچ کەسێ ئەوە ناکات![٥٩]. Hoppe جەخت لەسەر ئەوە دەکاتەوە کە سروشتی قۆرخکارانەی دەوڵەت ئەنجامێکی ئابووریی گرنگی لێدەکەوێتەوە کە بەتەواوی لە لایەن بیرمەندە دیموکراتییە لیبراڵەکانەوە خۆی لێ دزراوەتەوە، یان فەرامۆشکراوە. چونکە دەوڵەت تاکە دامەزراوەیەکە کە هاووڵاتیان بۆ بەدیهێنانی دادپەروەری بۆی دەگەڕێنەوە، نرخی دادپەروەری بەرەو ژوور هەڵدەکشێ و چلۆنایەتی ئەو دادپەروەریەی پێشکەش دەکرێ بەرەو ژێر دادەکشێ. سەرباری ئەوەش، دەوڵەت هەر چ جۆرە دادپەروەریەك بۆ هاووڵاتیانی خۆی دابین بکا "بە قازانجی حکوومەت، دەستوور و دادگە باڵاکاندا دەشکێتەوە[٦٠]. لەسەر ئەم خاڵە ئارگیومێنتی دیموکراتیی لیبراڵی بە قازانجی داسەپاندنی دەستوور وەکو دەستاوێژێك بۆ راستکردنەوەی ئەو ئاراستە فرەیەی دیموکراسیی سانترالیزەکراو بەگشتی وردوخاش دەبێ و هەرەس دێنێ. وەکو Hoppe راڤەی دەکا:

"دیارە دەستوور و دادگاکانی باڵا ، پێکهێنەرو ئاژانسگەلی حکوومەتن، هەرچەند کۆت و بەندیش لەسەر کاری حکوومەت بێ، ئەوان لەوانەیە ئەوەیان تێدا بێ، یان بەشێوەیەکی نەگۆڕ لە لایەن ئاژانسەکانی دامەزراوەی گۆڕین بڕیاریان لێ بدرێ. وەکو شتێکی پێشبینیکراو، پێناسەی ملکایەتی و پاراستن بەردەوام بۆ باڵادەستیی حکوومەت فرەو هەراو دەکرێ[٦١].

Rothbard زێتر پێوەدەچیٚ کە ژ بەر چ دەستوورگەلی دیموکراتی وەکو ئامرازگەلێك بۆ سنووردارکردنی دەسەلاتی دیموکراسیی سانترالیزە کراو، بیٚ سوود و مفان:

هیچ دەستووریٚ لە خۆوە راڤە ناکریٚ یان نایەتە جێبەجێکردن: بەلکە دەبیٚ مرۆ پیادەی بکەن. خۆ ئەگەر ئەوپەری دەسەلات بۆ لێکدانەوەی دەستوورێك بە دادگەی بالای حکوومەت بدریٚ، ئیدی بە ناچاری رووەو ئەو ئاراستەیە دەبیٚ کە دادگە بەردەوام مۆلەت بەخۆی و بەدەسەلاتی بەرفرەی خۆی بدا بە قازانجی حکوومەتەکەی خۆی. لەمەش زێتر، " Check and Balance" و جیاکردنەوەی دەسەلاتەکان لە حکوومەتی ئەمریکا لە واقیعدا بێمفان، چونکە لە دوا شیکردنەوەدا هەموو ئەم دابەشکارییە بەشێکە لە هەمان حکوومەت و لە لایەن هەمان دەستەو تاقمی حوکمڕانەوە بەڕێوەدەبریٚ[٦٢].

بەم دیدو تێڕوانینە بۆ سروشتی حکوومەتی دەستووری، Hoppe و Rothbard بەشێوەیەکی بنبڕ پێیانوایە بۆچوونی لیبرالی دیموکراتی بۆ Check and Balance)) ی ناوخۆیی بۆ کاری حکوومەت کورت دێنیٚ. هەروا فەقیهە لیبرالٚ دیموکراتەکان وەکو Allen Buchanan و Cass Sunsetien لەوە دەترسن کە زامنکردنی مافێکی دەستووری بۆ جیابوونەوە لە بنڕا دیموکراسی هەلتەکێنیٚ و Check and Balance)) ی ناوەکی بێمفاو ناکارا بکا لە هەمبەر دەولەتێکی دیموکراتیی یەك شێوەو بیچمدا.

شیکردنەوەی Hoppe و Rothbard بۆ Check and Balance)) ی ناوەکی ئەم بۆچوونە دووپات دەکاتەوە، چونکە (Check and Balance) ناوەکی نەشیاوە ملە لەگەلٚ دەسەلاتێکی دیموکراتیی چەقبەستودا بکات، لەبەر ئەوە Checkێکی ئەلتەرناتیڤ پێویستە. تاکە Check ێکی تر لە چوارچێوەی دیموکراتیی دەستووریدا ئەوەیە کە بەشێوەیەکی کارا سنوور بۆ دەسەلاتی دەولەت دابنیٚ سروشتێکی ناوەکی نییە، بەلکە راست و رەوان ئەم Check –ە دەرەکییە، واتە ئەوە مافی تاکەکانە لە دەولەتێکی دیموکراتیی دەستووریدا جیا ببنەوە.

هەنووکە ئێمە دێینە سەر بۆچوونەکانی Rothbard و Hoppe سەبارەت بە جیابوونەوە وەکو مافێکی مۆراڵیی بیٚ کۆت. دەبینین لەمبارەوە Rothbard بە ئاشکرا دەلیٚ:

داخوا پرەنسیپی سیاسەتی دەخالەت نەکردنی حکوومەت لە کاروباری ئابووریدا دان بە مافی ناوچەیەکی ولاتێکدا دەنیٚ کە لەو ولاتە جیا بێتەوە؟ داخوا رەوایە بۆ رۆریتانیای رۆژئاوا لە رۆریتانیا جیا بێتەوە؟ ئەگەر نا، ژ بەر چ؟ خۆ ئەگەر رەوایە، پاشان چۆن دەکریٚ جیابوونەوە لە خالێکی راگیری مەنتیقیدا بوەستێنریٚ؟ مەگەر دەڤەرێکی بچوك بۆی نییە جیا بێتەوە، دواتر شار و شارۆچکەیەك، ئەوجا گەڕەکێك، ئاخیرەکەی تاکە کەسیٚ؟ وەختێکی رێگە بە مافی جیابوونەوە دەدریٚ، داخۆ پاشان خالێکی راگیر هەیە، کە جیابوونەوەکە لە ئاستێکدا رابوەستیٚ و شۆڕ

نەبێتەوە تا ئاستی تاکە کەسێك، چونکە ئەمە بە شێوەیەکی مەنتیقی، ئەنارشیزم و بێ سەروبەری لێدەکەوێتەوە، چونکە لەباری وادا تاکەکان دەشێن جیاببنەوەو پاشان ئاژانسی داکۆکیکردن لە خۆیان دروست بکەن و دەوڵەتیش هەرەسبێنێ"[٦٣].

لە کاتێکدا Rothbard پێ لەسەر ئەوە دادەگرێ کە مافی مۆراڵیی جیابوونەوە بەتەواوەتی لەباری لۆجیکییەوە سەردەکێشێتەوە بۆ بێسەروبەری و رێگەیەکی بەتالوکەیە بۆ دەوڵەت، لێ بە ئاشکرا نابێژێ کە داخوا جیابوونەوە وەکو مافێکی دەستووری، دەبێ چۆن مامەڵەی لەگەڵدا بکرێ هەرچەند Rothbard لاری نەبووە لەسەر بە دەستووریکردنی مافێکی بێ کۆت و مەرج بۆ هەر تاکێ، یان گروپە کەسێك کە بیانەوێ جیا ببنەوە.

پاش هەڵسەنگاندنی تیروانین و بۆچوونەکانی Misesو Rothbard لەبارەی جیابوونەوە، Robert W. McGee بەو ئەنجامە دەگات:

"کێ دەکارێ جیا بێتەوەو چۆن جیابوونەوە ئەنجامدەدەرێ؟... یەکەم، دەبێ جیابوونەوە لە دەستووردا جێگیر بکرێ، دووەم جیابوونەوە دەبێ یەکلایەنە بێ. ئەگەر دەستەو گرۆیەك بیەوێ جیا بێتەوە پێویستی بە مۆڵەت وەرگرتن لەو قەوارە سیاسییە نییە کە دەیەوێ لێی جیا بێتەوە...سێیەم دەبێ بە روونی ئەو میتۆدەی جیابوونەوەکەی پێ ئەنجام دەدرێ، دیار و راڤە بکرێ"[٦٤].

ئا ئاوا، لە روانگەی ئازادیخوازە نەمسایییەکانەوە دەردەکەوێ کە بە دەستووریکردنی جیابوونەوە بەسادەیی بەرهەمی لۆجیکیانەی داننانە بە جیابوونەوە وەکو مافێکی مۆراڵیی تاکەکان.

هەرچەندە هەڵوێستی ئازادیخوازە نەمساییەکان بە قازانجی جیابوونەوەی دەستووریی ئاشکرایە، هەندێ پرسیار هەن سەبارەت بەوەی کە داخوا ئەمە ستراتیجێکی هەرە کارایە کە لە رێگەیەوە بەکردەوە جیابوونەوە جێبەجێ ببێ. بۆ نمونە، بە بۆچوونی McGee (هەروا Mises و Rothbard)یش، وێرای ئەوەی کە دەبێ جیابوونەوە، دەستووری بێت، دەبێ یەکلایەنەش بێت. بەهەرحاڵ، لە جیاتی مشتومڕ و بەڵگەهێنانەوە لەمەڕ بەدەستووریکردنی مافی جیابوونەوە وەکو رێگەیەك بۆ ئەنجامدانی جیابوونەوە، Hoppe ستراتیجێکی ئالتەرناتیڤی تری پێ باشە: بڵاوبوونەوەی هاوزەمانی چەند جوڵانەوەیەکی بچوك بچوکی جوێخواز لە سەرانسەری هەرێمی دەوڵەتێکی دیموکراتدا، بەبێ رەچاوکردنی ئەوەی کە داخوا ئەم کار و جوڵانەوەیە بە دەستووری دادەنرێ یان نا.

لەم رێگەیەوە، جیابوونەوەی بن-یەکەی بچوك لە هەرێمی دەوڵەتێکی سەروەری گەورەتر کەمتر هەڕەشە لە حکوومەتی ناوەندی دەکات تا جیابوونەوەی ئوستانێکی گەورە یان ویلایەتێك، یان تەنانەت کۆمەڵە ئوستانێك یان ویلایەتێ، هەروەکو ساڵی ١٨٦١، لە شەڕی نێوان ویلایەتەکانی ئەمریکادا قەوما[٦٥].

پەراوێزەکان

1- Journal of Libertarian Studies, Volume 17, no. 4 (Fall 2003), pp. 39-100. 2004 Ludwig von Mises Institute, www. Mises.org/journals/scholar/Kreptul.pdf
2- Law Student, Seattle University School of Law.
3- For an overview of Liberal Democratic Views on Secession, see the works listed in the Bibliography by Allen Buchanan, Harry Beran, Wayne Norman, Daniel Philpott, Daniel Weinstocks, and Christopher Wellman.
4- For an overview of Austro- Libertarian views on secession, see the collection of essays in David Gordon, ed., Secession, State, and Liberty (New Bruns-wick, N. J.: Transaction, 1998). Some of the scholars with contributions in this series include Austrian economists Murray N. Rothbard, Hans-Hermann Hoppe, and Thomas J. Dilorenzo: philosophers Donald W. Livingston, Steven Yates, and Scott Boykin: and historians Clyde Wilson and Joseph Stromberg.
5- For all treatment of this thesis, see Francis Fukuyama, The End of History and the Last Man (New York: Avon Books, 1993).
6- Allen Buchanan, "Secession- Secession 2.1 the right to secede as a right to territory," in Stanford Encyclopedia of Philosophy, ed. Edward N. Zalta (Stanford, Calif.: Metaphysics Research Lab, Center for the Study of Language and Information, Ventura Hall, 2003), http:// plato.stanford.edu/archives/spr2003/entries/secession.
7- Allen Buchanan, "Theories of Secession." Philosophy and Public Affairs 26, no. 1 (1997), p. 35.
8- Jorg Guido Hulsmann, "Secession and the Production of Defense." In The Myth of National Defense, ed. Hans- Hermann Hoppe (Auburn, Ala, Ludwig von Mises Institute, 2003), P. 372.
9- Hulsmann, "Secession and the Production of Defense," p.410.
10- See Donald Livingston, "The Very Idea of Secession," *Society* 35, no. 5 (July- August 1998), p.38.
11- Livingston, "The Very Idea of Secession," P.39
12- Thomas O. Hueglin, review of Politica, by Johannes Althusius, Publius 17, no. 1 (winter 1997), p. 150.
13- Livingston, "The Very Idea of Secession," P. 39.
14- See Allen Buchanan, "The Quebec Secession Issue Democracy, The Role of Law, and Minority Rights," paper presented for Department of Intergovernmental Affairs, Office of the Privy Council, Government of Canada, 2000.
15- Daniel McCarthy, "Who Wants to Die for Liberal Democracy?" *www.lew-rockwell.com* (October 31, 2001).
16- For the full account of this theory of justice, see John Rawls, *a Theory of Justice, rev. ed.* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1999), chaps. 1-3.
17- Allen Buchanan, "Theories of Secession." Philosophy and Public Affairs 26, no. 1 (1997), pp.34- 35.
18- Allen Buchanan, "Theories of Secession." Philosophy and Public Affairs 26, no. 1 (1997), p. 40.
19- Allen Buchanan, "Theories of Secession." Philosophy and Public Affairs 26, no. 1 (1997), p. 36.
20- For more on recursive secession, see Harry Beran, "A Liberal Theory of Secession", Political Studies 32, (1084), pp. 29-30.
21- Buchanan, "Theories of Secession," p. 40.
22- Beran, "A Liberal Theory of Secession," p.29.
23- Christopher Wellman, "A Defense of Secession and Political Self-Determination," Philosophy and Public Affairs 24, no. 2 (Spring 1995), p.156. For a view, contra Wellman, of recursive or unlimited secessions as a positive phenomenon, see Hans-Hermann Hoppe, Democracy – The God That Failed (New Brunswick, N.J.: Transaction, 2001), pp. 118, 227-38.
24- Buchanan, "Theories of Secession," p. 47.
25- Buchanan, "Theories of Secession," p. 49.

26- See Allen Buchanan, "The Making and Unmaking of Boundaries: What Liberalism has to say," in States, Nations, and Borders: The Ethics of Making Boundaries, ed. Allen Buchanan and Margaret Moore (Cambridge: Cambridge University Press, 2003), pp. 231-61: and Lea Brilmayer, "Secession and Self-Determination: A Territorial Interpretation," Yale Journal of International Law 16 (1991), pp. 177-202.

46- Livingston, “The Very Idea of Secession”, p. 39.
47-Ludwig von Mises, Omnipotent Government: The Rise of the Total State and Total War (Spring Mills, Penn.: Libertarian Press, 1985), pp. 46-47.
48- Ludwig von Mises, Liberalism, 3rd ed. (Irvington-on-Hudson, N.Y.: Foundation for Economic Education, 1985), p.42.
49- Ludwig von Mises, Liberalism, p. 108.
50- Ludwig von Mises, Liberalism, p. 109.
51- Ludwig von Mises, Liberalism, p. 108.
52- Ludwig von Mises, Liberalism, p. 109-110.
53- See Patrick J. Monahan and Michael J. Bryant, “Coming to Terms With Plan B: Ten Principles Governing Secession,” with Nancy C. Cote, C. D. *Howe Institute Commentary* 83 (June 1996), pp. 12-13, 15-16.
54- Hans- Hermann Hoppe, introduction to *The Ethics of Liberty*, by Murray N. Rothbard (New York: New York University Press, 1998), p.xx.
55- Rothbard*, The Ethics of Liberty*, pp. 172-173.
56- Hoppe, Democracy- The God That Failed esp. chap. 12. “On Government and the Private Production of Defense”, pp. 239-47.
57- Hoppe, Democracy_ the God that Failed pp. 239-240.
58- Modern social contract theorists include Hobbes, Locke, and Rousseau. More contemporary exponents of various forms of the contracarian theory of the state include the already mentioned John Rawls and Allen Buchanan, as well as Nobel Laureate economist James Buchanan, who originated the idea of the emergence of the state from a “constitutional contract”. For more on James Buchanan’s flawed view of constitutional contract, see Hoppe< Democracy the God That Failed, pp.104, 228-229.
59- Hoppe, Democracy_ the God that Failed pp. 240.
60- Hoppe, Democracy_ The God that Failed, pp. 230
1 Hoppe, Democracy_ The God that Failed, pp. 231
61- Murray N. Rothbard, For a New Liberty (New York, Macmillan, 1978), p. 63.
62- Rothbard, The Ethics of Liberty, p.182.
63- Robert W. McGee, @Secession Reconsidered,@ Journal of Liberation Studies 11, no. 1 (Fall 1994), p.23.
64- Hoppe, Democracy- The God That Failed p. 291.

27- For A general critique of Buchanan’s and Brilmayer’s view, see Scott Boykin, “The Ethics of Secession,” in Secession, State, and Liberty, p. 76: and Daniel Philpot, “In Defense of Self-Determination,” Ethics 105 (Jan. 1995), p. 370.
1 For more information on existing secessionist movements in the world, see: *www.secession.net.*
28- See Cass Sunstein, Designing Democracy: What Constitutions do (Oxford: Oxford University Press, 2001), pp. 102-104.
29- Sunstein, Designing Democracy, pp. 96-101.
30- Sunstein, Designing Democracy, pp. 99-100.
31- Sunstein, Designing Democracy, pp. 103.

32- See Hoppe, Democracy- The God That Failed, esp. the Chapter on “Centralization and Secession”, pp. 107- 111.
33- Sunstein, Designing Democracy, pp. 112.
34- Both Norman and Weinstocks use the term “reasonably just” to describe a well-functioning Western-style liberal democracy analogous to Allen Buchanan’s use of the term “perfectly just”.
35- Wayne Norman, “Domesticating Secession,” *www.creum.umontreal.ca/Texts%20Colloque/Norman.pdf*, pp. 19-20.
36- Wayne Norman, “Secession and (Constitutional) Democracy,” in Democracy and National Pluralism, ed. F. Requego (London: Routledge, 2001), p.4.
37- Norman, “Domesticating Secession,” pp.6-7.
38- Norman, “Domesticating Secession,” p.6.
39- Wayne Norman, “Secession and (Constitutional) Democracy,” in Democracy and National Pluralism, ed. F. Requego (London: Routledge, 2001), pp. 5-6.
40- For a more detailed account of non-consensual foundation for the modern democratic state, see Lysander Spooner, No Treason: The Constitution of No Authority (1870: reprint, Larkspur, Colo.: Pine Tree Press, 1966).
41- Norman, “Domesticating Secession,” p.25.
42- Daniel Weinstocks, “Toward a Proceduralist Theory of Secession,” Canadian Journal of Law and Jurisprudence 13 (July 2000), pp. 261-62.
43- Daniel Weinstocks, “Toward a Proceduralist Theory of Secession,” Canadian Journal of Law and Jurisprudence 13 (July 2000), p. 262
44- Daniel Weinstocks, “Toward a Proceduralist Theory of Secession,” Canadian Journal of Law and Jurisprudence 13 (July 2000), p. 262.
45- Daniel Weinstocks, “Toward a Proceduralist Theory of Secession,” Canadian Journal of Law and Jurisprudence 13 (July 2000), p. 262.